Надписи от Кабиле. Нови прочити и тълкувания

Николай Шаранков [a]

[a] *Катедра Класическа филология, Софийски университет „Св. Климент Охридски", бул. Цар Освободител 15, София 1504; nsharankov@yahoo.com*

Inscriptions from Cabyle: New readings and interpretations

Nicolay Sharankov [a]

[a] *Department of Classics, University of Sofia "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, Bulgaria; nsharankov@yahoo.com*

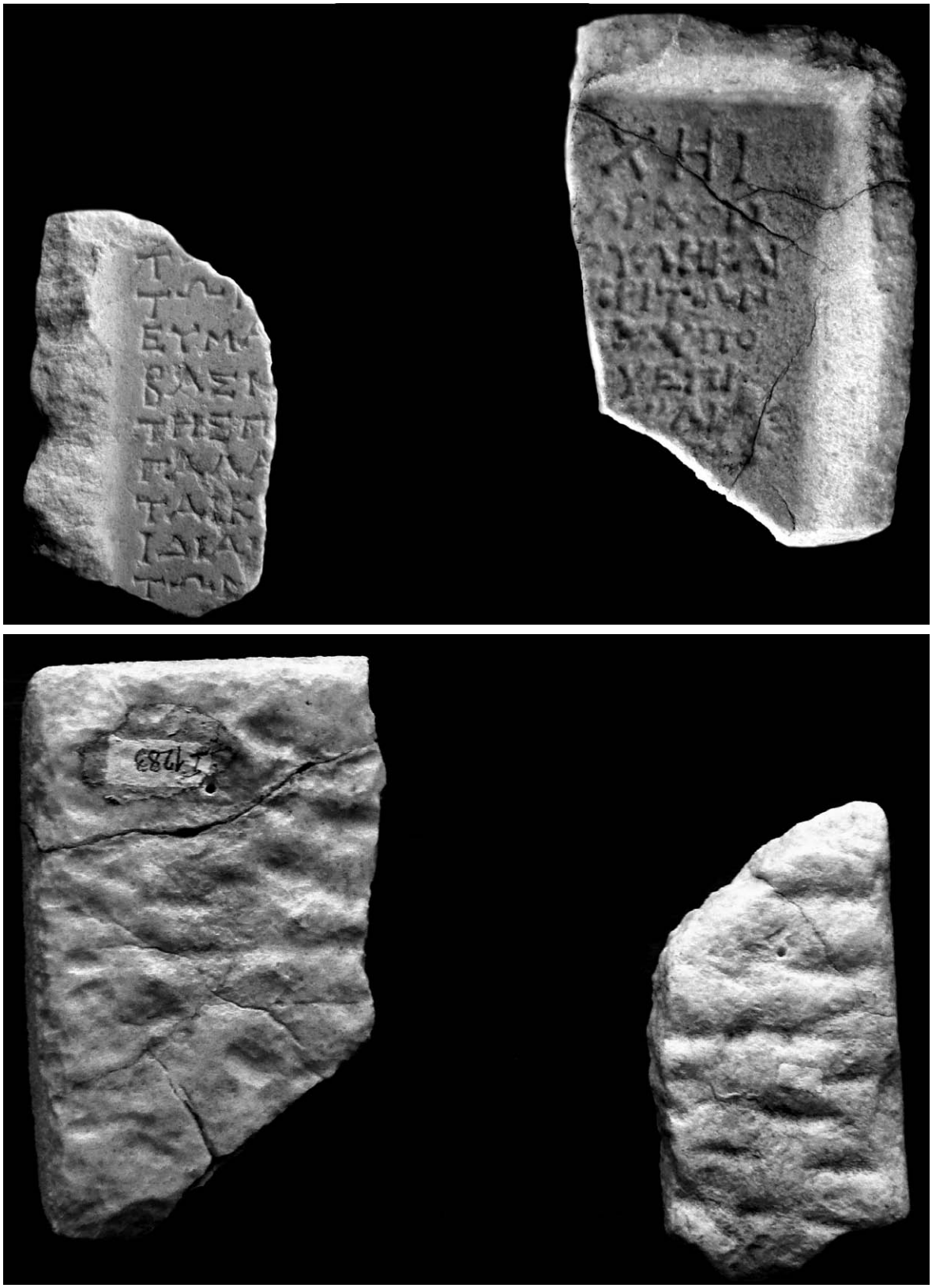
ABSTRACT

The article proposes revised reading of several inscriptions from Cabyle. Two Hellenistic fragments are shown to belong to a decree honouring Kriton, son of Euma[chos] or Euma[res], who was put in charge of the city or the neighbouring territories and provided many great services to the citizens. Two alleged mentions of Celts (Γαλά[ται]) in Hellenistic fragments are proved to be misreading. In two inscriptions of AD 135-136, the *nomen* of the provincial governor ---rius Fronto is reconstructed as Cavarius. A consular date corresponding to AD 208 is restored in an inscription for the construction of a temple for Jupiter Optimus Maximus Dolichenus, which provides a date for the governor of Thrace Q. Egnatius Proculus. Several inscriptions are shown to mention military officers – a prefect, a centurion, and a *duplicarius*. A fragment erroneously thought to belong to a funerary monument is now read as a dedication to Phoebus and is identified as a fragment from a statue of the god. A Greek inscription, which was only partially read and incorrectly dated to the first half of the third century, in fact belongs to the period of the First Tetrarchy and documents the building of the fortifications of Cabyle under the governor Domitius Domninus in AD 297. Another inscription, from the time of the Fourth Tetrarchy (AD 309-310), is about the construction of a *gynaeceum* (state textile workshop), being the only such inscription hitherto found on the territory of the Roman Empire. The two tetrarchic inscriptions also reveal the new status of Cabyle in that period – previously a military camp (*castra*), it was raised to a city, with the title "the splendid city of Cabyle" (ἡ λαμπρὰ Καβυληνῶν πόλις). The main magistrate of the new city was the λογιστής (= *curator civitatis*), and the first members of the city's *curia* were called δεκάπρωτοι (as a translation of the Latin *decemprimi*).

KEYWORDS

Greek and Latin inscriptions, Hellenistic decrees, Roman Thrace, Tetrarchic period, provincial governors, auxiliary units, textile workshop.

През 1991 г. В. Велков публикува корпус на откритите до 1985 г. надписи от античния град Кабиле (Велков 1991). Въпреки че тези надписи са широко използвани и многократно коментирани, редица неточности в изданието са останали незабелязани; има и нови данни, позволяващи ревизия на отделни текстове. Предложените тук уточнения за четенето и интерпретацията на надписите – а в няколко случая и изцяло ревизирани текстове – се основават предимно на внимателна аутопсия на паметниците, която е първо и най-важно условие при заниманията с епиграфика. Новите четения разкриват важни сведения за историята, устройството и облика на античното и късноантичното селище. Те биха послужили и при подготовката на ново издание на надписите от Кабиле, което би трябвало да включва и по-късно откритите и все още необнародвани паметници.

Обр. 1. Елинистически почетен декрет: а) лицева страна с надпис; б) задна страна на фрагментите (снимки Н. Шаранков)
Fig. 1. Hellenistic honorary decree: a) front side with inscription; b) back side of the fragments (photo N. Sharankov)

За удобство надписите са подредени според номерацията у В. Велков с изключение на принадлежащите към периода на Тетрархията №№ 8 и 10б, които разглеждам в края на статията[1].

I. Елинистически надписи

Почетен декрет за Критон: Кабиле № 2 + № 3

Фрагментът от елинистически надпис с предполагаемо споменаване на келти (Велков 1985, 26; 1991, 11-12, № 2; *SEG* 42, 642) е често цитиран в научната литература, а интерпретацията за етнонима Γαλά[ται] като „единствено възможно допълнение" (Велков 1991, 11)[2] на буквите ΓΑΛΑ в р. 6 се приема безрезервно. Но тези букви биха могли да са част и от често срещаното в почетни декрети прилагателно име [με]γάλα или [με]γάλα[ς] „големи"; съмненията ми се увеличиха многократно, когато през 2008 г. в Кабиле беше открит друг фрагмент от елинистически надпис, съдържащ същата буквена поредица ΓΑΛΑ[3] – при редкостта на надписите за галати би било невероятно в Кабиле да има цели два. Възстановявайки текста на публикувания от Велков фрагмент според обичайните формули в почетните декрети, забелязах, че допълненията ми напълно съответстват на запазеното в друг фрагмент от Кабиле (Велков 1991, 12, № 3; *SEG* 42, 643). На пръв поглед двата надписа изглеждат различни, Велков ги датира съответно в III в. пр. Хр. (№ 2) и късноелинистическо/ранноримско време (№ 3), и посочва различна дебелина на камъка и височина на буквите. Но съпоставката на фрагментите (обр. 1) – и двата намерени в района на късноантичната базилика – недвусмислено показа принадлежността им към един и същи надпис: идентична палеография и размери на буквите и междуредията[4]; еднакъв профил на рамката и обработка на задната и страничните повърхности; несъответствието на височината на буквите се дължи на това, че за № 3 Велков дава височината само за по-едрите букви в р. 1.

Фрагм. А е с височина 16 и ширина 9 см; фрагм. Б е висок 19,5 и широк 12 см. Дебелината на плочата при рамката е 4 см, а при надписното поле между 2,2 и 2,8 см. Височината на буквите в р. 1 е 2 см, в останалите редове – между 0,7 и 1,2 см (1,5 см за В на р. 6). Формите на буквите насочват към дата през елинистическата епоха, не преди средата на III в. пр. Хр., може би в края на III – началото на II в. пр. Хр. (срв. формата на В, облика и разположението на Ω), но възможно и доста по-късно[5]. Разчитат се следните букви[6]:

---

1 Част от предложените тук резултати бяха представени от автора през 2015 г. на четения в чест на проф. Л. Гетов в СУ „Св. Климент Охридски".

2 Срв. обаче друга публикация (Велков 1986, 12 = Velkov 1990, 12), в която авторът е по-предпазлив: „могат да се допълнят с известна хипотетичност имената „галати", т. е. „келти".

3 Споменат у Гетов и др. 2009, 411; публикуван в Ханджийска, Лозанов 2010, 256, 257, обр. 6, и 267, бел. 27, където е предложен паралел с другия надпис. Моето четене и допълване е представено по-долу.

4 Впечатлението за нееднаквост на лицевата страна при двата фрагмента се дължи на това, че повърхността на десния фрагмент е била ерозирала, а сега е покрита с лак.

5 За несигурността на датирането според палеографията е показателно мнението на Велков, който е предложил различна дата за двата фрагмента.

6 Р. 4: след ΤΩΙ личи долно ляво ъгълче на Δ; за фрагм. Б Велков дава ΒΡΙΤΩΝ (може би мислейки за месамбрийци, вж. коментара му, Велков 1991, 12), но началната буква е капа (срв. формата на бета в р. 4). Р. 5: за фрагм. Б у Велков само ΥΠΟ. На р. 6 след ΒΑΣΙ има част от наклонена хаста, т. е. А или Λ. Р. 7: за фрагм. Б у Велков само καί; епсилонът в края на реда е сигурен, от предпоследната буква са запазени

- - - - - - - - - - - - -ΥΧΗΙ
- - - - - - - - - - - - -ΑΡΧΟΝ
ΤΩ̣- - - - - - - - - -ΟΥΛΗΚΑΙ
ΤΩΙΔ̣- - - - - - - - -ΚΡΙΤΩΝ
ΕΥΜΑ- - - - - - - -Ε̣ΙΣΥΠΟ 5
ΒΑΣΙΛ̣- - - - - - - -Ο̣ΥΕΠΙ
ΤΗΣΠ- - - - - - - - -Σ̣ΚΑΙ[Μ̣]Ε
ΓΑΛΑ- - - - - - - - -Ο̣ΙΗ̣
ΤΑΙΚ- - - - - - - - - - - -
ΙΔΙΑΙ- - - - - - - - - - - - 10
ΤΩΝ̣- - - - - - - - - - - - -

Възстановката на р. 3-4, която изглежда най-сигурна, показва, че първоначално редовете са съдържали по около 19-20 букви; малката дължина на редовете се потвърждава и от р. 1 с изписаното с по-едри букви [ΑΓΑΘΗΙ Τ]ΥΧΗΙ, чиято възстановка е безспорна, както и от малката дебелина на плочата при надписното поле, не предполагаща голяма ширина на надписа. С оглед на това и след съпоставка с подобни надписи предлагам следния текст[7]:

[Ἀγαθῆι τ]ύχηι
[Καβυληνῶν· γνώμη] ἀρχόν-
τω̣[ν· ἔδοξε τῆι β]ουλῆ̣ καὶ
τῶι δ̣[ήμωι· ἐπειδὴ] Κρίτων
Εὐμά[χου? ἀποσταλ]εὶς ὑπὸ 5
βασιλ̣[έως - - - - - -]ου ἐπὶ
τῆς π[όλεως πολλὰ]ς̣ καὶ με-
γάλα[ς χρείας ἀεὶ πεπ]ο̣ίη-
ται κ[οινῆι τῶι δήμωι καὶ]
ἰδίαι [τοῖς ἐντυγχάνουσι] 10
τῶν [πολιτῶν - - - - - - -]

„На добър час на кабиленци! По предложение на архонтите, Съветът и Народът решиха: понеже Критон, син на Евма[х?], изпратен от цар - - - да отговаря за града, винаги е оказвал многобройни и големи услуги и общо на народа, и частно на обърналите се към него граждани...“

На р. 2 са възможни, макар и по-малко вероятни, и други допълнения, напр. [μηνὸς ..., γνώμη] ἀρχόν|των („през месец ..., по предложение на архонтите“) или [γνώμη πάντων τῶν] ἀρχόν|των („по предложение на всички архонти“). Патронимът на почетения на р. 5 може да е бил и Евмар, Εὐμά[ρου], или Евмарид, Εὐμα[ρίδου], а

съвсем слаби следи, тъй като повърхността на камъка е повредена. Следите от букви на р. 8 във фрагм. Б не са посочени у Велков. Р. 10: у Велков само ΙΔΙΑ.

7 При по-голяма дължината на редовете, с по около 30 букви, би могла да се предложи следната хипотетична възстановка: [Ἀγαθῆι τ]ύχηι. | [Μηνὸς - - -, γνώμη τῶν] ἀρχόν|τω̣[ν καὶ συνέδρων(?)· ἔδοξε τῆι β]ουλῆ̣ καὶ | τῶι δ̣[ήμωι Καβυληνῶν· ἐπειδὴ] Κρίτων | Εὐμά[χου? *ethnicum* κατασταθ]εὶς ὑπὸ | βασιλ[έως - - - - - - -]ου ἐπὶ | τῆς π[όλεως *vel* π[ροσχώρου *e.g.* στρατηγὸς πολλὰ]ς̣ καὶ με|γάλα[ς χρείας, *etc.*].

страдателното причастие, от което е запазено само окончанието, би могло да е [καταστaθ]είς („поставен, назначен“), както в някои от цитираните по-долу надписи.

Надписът е почетен декрет за представител на елинистически владетел, от когото са били зависими или самият град Кабиле, или прилежащите територии. За подобни текстове могат да бъдат посочени множество паралели, напр. *Syll.*[3], 368 (Милет): „понеже Хипострат, син на Хиподем, от Милет, бидейки приятел на цар Лизимах и изпратен като стратег над йонийските градове, приятелски и човеколюбиво непрекъснато прави услуги и на всеки от градовете поотделно, и общо на йонийците (στρατηγὸς ἐπὶ τῶν πόλεων τῶν Ἰώνων κατασταθεὶς οἰκείως καὶ φιλανθρώπως καὶ ἰδίαι ἑκάστηι τῶμ πόλεων καὶ κοινῆι Ἴωσι χρώμενος διατελεῖ)“; *IC* III.4, 3 (Итан на о-в Крит): „понеже Патрокъл, син на Патрон, македонец, изпратен от цар Птолемей [II Филаделф] като стратег в Крит, беше добър и справедлив мъж по отношение на град Итан и много съдействаше на итанийците, за да бъдат и делата на града им в безопасност, като итанийците управляват според законите, и да разполагат в пълна сигурност с територията си...“; *IG* VII, 15 (Мегара): „понеже Хикесий, син на Метродор, от Ефес, назначен над Егина от цар Евмен [II] (ὁ κατασταθεὶς ἐπ᾽ Αἰγίνας ὑπ[ὸ τοῦ βασ]ιλέος Εὐμένεος)“; *IGBulg* I[2], 43 (Одесос): „понеже Меноген, син на Асклепид, от Херайон, назначен от царя на траките Садала за стратег на прилежащата територия (καθεσταμένος ὑπὸ βασιλέως Θρᾳκῶν Σαδαλου στρατηγὸς ἐπὶ τῆς προσχώρου), бидейки отличен и добродетелен мъж, се показва благосклонен и добронамерен към делата на нашия град, и като съдейства честолюбиво на всички обърнали се към него граждани и в обществен план, и при лични нужди (τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἑατῶι τῶν πο̣λιτῶν κατὰ κοινὸν ἢ κατ᾽ ἰδίαν χρήαν πᾶσιν συνεργῶν), и като непрекъснато ни подпомага, действа заедно с нас за осъществяването на множество полезни неща...“; Avram, Bounegru 1997 (Истрия): „... на цар Митридат Евпатор, изпратен от него като стратег в [нашия град]“ ([βασ]ι<λ>εῖ Μιθρ[αδάτ]ηι Εὐπάτ̣[ορι, ἀποστα]λεὶς ὑπ᾽ αὐτοῦ στρατηγὸς εἰς τὴ[ν πόλιν ἡμῶν]). Срв. и в надпис от Дионисопол (Шаранков 2015, 62-63, № 1): „понеже Мокапорис, син на Аулупорис, поставен от цар Реметалк [I] за стратег (στρατηγὸς κατασταθεὶς ὑπὸ βασιλέως Ροιμητάλκου) на Апсиуполис [= Аксиополис] и стратегията Даотика - - -, е потомък на отлични и добродетелни предци, които са били почитани от народа на Дионисопол, и непрестанно говори и действа по най-добрия за нас начин както в частен, така и в обществен план (διατελεῖ λέγων καὶ πράσσων τὰ ἄριστα ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ); отнася се благосклонно към делата на нашия град; застъпва се благодетелно и човеколюбиво във връзка с посланиците, които действат пред началниците в полза на нашия народ; и във всичко се показва полезен, като не пести усилията си“; както и предложеното напоследък тълкуване на месамбрийския (?) декрет *IGBulg* I[2], 388, споменаващ назначен от Антиох II стратег (τεταγμέ[νος στρατα]γός (?) ... ὑπὸ βασιλέως Ἀν]τιόχου ἐπ᾽ Α[- - -]), във връзка с областта Астика (ἐπ᾽ Ἀ[στικῆς], Avram 2003, 1190-1193), която според Полибий, цитиран у Стефан Византийски (s. v. Καβύλη), е достигала до Кабиле, а по-късно може би дори е включвала града, ако се приеме една поправка в текста на Страбон (7.6.2, Καβύλη вместо Καλύβη).

Внасянето на предложението за почитането на Критон от архонтите подчертава изключителната важност на този акт за града. Декретът е продължавал може би с изброяване и на други заслуги на Критон, след което са били съобщени оказаните му почести и предоставените му права, а в края трябва да са стояли и разпоредби по изписването и излагането на декрета на публично място. За съжаление липсата на цялостно запазен декрет от Кабиле не позволява да възстановим точния текст на тези клаузи; можем само да предполагаме какво е било съдържанието им въз основа

на сходни надписи[8]. Въпреки фрагментарния си характер, декретът е ценно свидетелство за основните полисни институции в елинистическия Кабиле: Съвет (βουλή), Народно събрание (δῆμος) и колегия от архонти (ἄρχοντες).

(Стратегът?) Критон, син на Евма[χ]/Евма[ρ] (?), доколкото успях да проверя, не е известен от други източници, а личното име Критон е сравнително често срещано, така че отъждествяване само по него би било твърде несигурно[9]. Още по-рисковано би било възстановяването в р. 6 на името на царя, изпратил Критон, тъй като до нас е достигнало само окончанието -ου, което не позволява дори да разберем дали името в основната си форма е завършвало на -ος (II склонение) или -ας/-ης (I склонение)[10]. На р. 7 освен τῆς π[όλεως] би могло да се допълни и τῆς π[ροσχώρου], т. е. почетеният да е контролирал прилежащите територии[11].

* * *

За другия, може би по-ранен елинистически фрагмент (обр. 2), съдържащ същата буквена поредица ГАЛА, издателите съвсем предпазливо и само в бележка предполагат, че по подобие на публикувания от Велков надпис и тук ГАЛА би могло да се отнася за галати/келти (Ханджийска, Лозанов 2010, 267, бел. 27). Запазена е малка част от десния край на надписа, който е бил със значителна ширина, ако се съди по голямата дебелина (14 см) на мраморната плоча: -Ʃ̣AN----- | -Ę̣ГАЛ/-- | ---KAIP̣-- | -----Ę̣ΠΙ *v.* | -------N[12]. Малкото и не особено характерни букви не позволяват точно датиране въз основа на палеографията, но поставяне на надписа най-общо през III в. пр. Хр. (може би около средата на века?) вероятно не би било погрешно[13].

Смятам, че и тук под буквите Ę̣ГАЛА̣ се крие прилагателното име μεγάλας и интерпретация като почетен декрет, подобно на предишния надпис, изглежда най-вероятна, още повече че на долния ред се чете и форма от думата καιρός. Редовете

---

8 Мястото за публично излагане на декрети в Кабиле изглежда е било във Фосфориона или на агората, където според Севтополския надпис е трябвало да бъдат поставени екземпляри от клетвата на Беренике и синовете ѝ.

9 Например Тит Ливий споменава сред пратениците на Филип V при Ханибал през 215 г. пр. Хр. Критон Беотиеца (Liv. 23.39: Crito Boeotius, в ръкописите етниконът предаден изопачено като boeus otius, bo eusocius, boeeusotis), който би могъл да е идентичен с почетения в нашия надпис; срв. и популярността на имена като Εὐμάρων, Εὐμαρίδας и пр. в Беотия.

10 Умишлено не назовавам дори като хипотеза конкретно име на елинистически владетел, за да не бъде възприето и използвано безкритично подобно на погрешното допълване на етнонима галати, цитирано впоследствие на десетки места. Въздържам се и от по-тясна датировка за надписа, доколкото това би било почти равностойно на посочване на владетел; определянето на дати само по палеография, особено при липса на точно датирани надписи от съответния регион, е със съмнителна стойност. Поразумно е да се изчака появата на нови данни, които биха могли да изяснят по-сигурно периода и политическата ситуация, при която Кабиле е попаднал под зависимостта на този цар.

11 Срв. στρατηγὸς ἐπὶ τῆς προσχώρου, „стратег на прилежащата територия“, в цитирания по-горе декрет за Меноген от Одесос, или *IGBulg* I², 12 (Тиризис): [ὑ]πὲρ βασιλέως Ροιμηταλκου Φάρσαλος Βιθυος [καθεσταμένο?]ς ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐπὶ τῶν τόπων [- - - στρατηγός - - -] „В името на цар Реметалк Фарсал, син на Битюс, [назнач]ен от него като [стратег] на областите...“

12 Ханджийска и Лозанов (2010, 256) дават за р. 2 ГАЛА; в р. 3 четат буквата след KAI като K? или A?, но запазената вертикална хаста насочва към H или по-вероятно P, тъй като тръгващата от хастата линия е разположена сравнително ниско (не в средата на реда, както вероятно би било при H) и поскоро е леко извита нагоре, а не хоризонтална.

13 Фрагмент от лагинос с печат, изхвърлен в ямата заедно с парчето от надпис, принадлежи на тип, характерен за периода от втората четвърт на III до средата на II в. пр. Хр. (Ханджийска, Лозанов 2010, 256).

Обр. 2. Фрагмент от елинистически надпис, вероятно почетен декрет, III в. пр. Хр. (снимка Н. Шаранков)
Fig. 2. Fragment of a Hellenistic inscription, probably an honorary decree, III c. BC (photo N. Sharankov)

са били доста дълги, а запазените букви са малко, затова предлагам само примерна възстановка:

[- - - - - - - - - - - - - - - - - πᾶ]σαν [σπου]-
[δὴν ποιούμενος πολλὰς καὶ μ]εγάλα[ς]
[χρείας τοῖς πολίταις ἐν παντ]ὶ καιρ[ῶι]
[παρέσχηται - - - - - - - - - - - - - - -] ἐπί
[- -]ν

„... [проявявайки] цялото [си старание, той е оказвал многобройни и] големи [услуги на гражданите по всяко] време ...“

* * *

Към елинистическата епоха се отнася и надпис № 33, за който вж. по-долу.

II. Надписи от времето на Принципата

Надписи с името на провинциалния управител Каварий Фронтон

Два надписа – един наскоро публикуван от Никополис ад Иструм, и един отдавна публикуван, но останал незабелязан, от Хисаря – позволяват да се възстанови името на провинциалния управител на Тракия от 135-136 г. Каварий Фронтон (Cavarius Fronto, вероятно с келтски произход), при чийто мандат е основан военният лагер Кабиле. Тъй като съм се спрял подробно на надписите за него на друго място (Шаран-

ков 2014a), тук ще повторя само ревизираното четене на двата паметника от Кабиле (Велков 1991, 13-16, №№ 5, 6; *AE* 1991, 1403, 1404; *AE* 1999, 1371, 1372; Шаранков 2014a, 40-42, №№ 2, 3).

Надписът от Хисаря (Шаранков 2014a, 42-44, № 4, обр. 11) впрочем е свързан с поставяне на граници, каквото без съмнение е имало и при определянето на територията на военния лагер Кабиле по същото време: „[По разпореждане на Император Цезар Траян Хадриан Август *и пр.*, беше установ]ена от Каварий Фронтон, Августов легат пропретор, границата между Ав[густ--- и ...]“ (ṭerṃinụ̄[s ---]atus a Cavạ[rio Fro]ntone leg(ato) [Ạug(usti) pr(o)] pr(aetore) inter Aụ̄[gust--? et ---]. Наличието на военен лагер вече предполага разглеждане на територията на Кабиле като императорска собственост, но може би по-основателна е идеята за наличие на императорско имение[14].

Кабиле № 5. Тук освен гентилиция на провинциалния управител уточнявам четенето на няколко частично запазени букви в лявата част на надписа. Имената и титлите на Хадриан са възстановени в дателен падеж, т. е. надписът се интерпретира като посвещение за императора.

[Imp(eratori) Cae]s(ari), divi Traiani
[Parth(ici) f(ilio)], divi Nervae ne-
[pot(i), Trai]ano Hadriano
[Aug(usto), po]ntif(ici) max(imo), trib(unicia) po-
[test(ate) XX(?), i]mp(eratori) II, co(n)s(uli) III, p(atri) p(atriae), 5
[.? Cava]ṛio Frontone leg(ato)
[Aug(usti)] pr(o) pr(aetore),
[coh(ors) II L]ucensium fecit.

„На Император Цезар Траян Хадриан Август, син на божествения Траян Партски, внук на божествения Нерва, върховен жрец, с трибунска власт за двадесети (?) път, два пъти император, три пъти консул, баща на отечеството. При Каварий Фронтон, Августов легат пропретор. Направи Втора Луценска кохорта.“

Датата на надписа е най-рано 135 г., когато Хадриан получава втората си императорска акламация (Kienast et al. 2017, 124). Трибунската власт е допълнена като [XX] въз основа на следващия надпис, но числото би могло да е и друго, напр. trib(unicia) po[test(ate) XIX *или* XXI]. На р. 6 пред [Cava]ṛio може би е имало и съкратен до една буква преномен[15].

---

14 Лозанов 2006a; 2006b, 153-159. Все пак споменаването на прокуратора на провинцията в надписа от Кабиле за статуя на Херакъл от 144 г. (*IGBulg* V, 5636 = Велков 1991, 16-18, № 8) може би няма по-специално значение и отношение към статуса на Кабиле, срв. посочването на прокуратора заедно с провинциалния управител в други надписи, например в Марцианопол (*IGBulg* V, 5335; 167-169 г., името не е запазено); в двата надписа за крепостните стени на Сердика (*IGBulg* IV, 1902; V, 5668; 177-180 г., прокуратор ---tius ---us, срв. Sharankov 2016, 350-351); в надписа за строеж на термоперипатос в Никополис ад Иструм (*IGBulg* II, 615; 184-185 г. сл. Хр., прокуратор Claudius Censorinus). С императорско имение може да се свърже и длъжността actor (?) в латински надпис от Кабиле (вж. по-долу № 41).

15 Възприемам имената на легата в аблатив като безпредложно обозначаване на време. Броят на липсващите букви в началото на редовете е само 6-7 и затова не е възможно да се мисли за [sub Cavar]io Frontone, въпреки че то навярно би било по-обичайно като конструкция (предложено от Weiss 2006, 364, бел. 28) и би намерило паралел в надписа за храма на Долихен (вж. по-долу № 10a).

Кабиле № 6. Като текст надписът е идентичен с предишния. Остава неясно дали един малък фрагмент от горен ляв ъгъл на плоча с надпис би могъл да е част от този или от предишния надпис[16].

[Imp(eratori) Caes(ari), divi Traiani]
[Parth(ici) f(ilio), divi Nervae ne]-
[p(oti), Traiano Hadriano]
[Aug(usto), po]n̰t̰if(ici) ma[x(imo), trib(unicia)]
[pot(estate)] X̲X, imp(eratori) II, co̲(n)[s(uli) III, p(atri) p(atriae)], 5
[Cavar]i̯o Frontō[ne leg(ato)]
[Aug(usti)] pr(o) pr(aetore),
[coh(ors) II Lucensium fecit (?)].

Споменатата двадесета трибунска власт на императора поставя датата на надписа между 10 декември 135 и 9 декември 136 г.

Надпис за статуя на Херакъл: Кабиле № 8

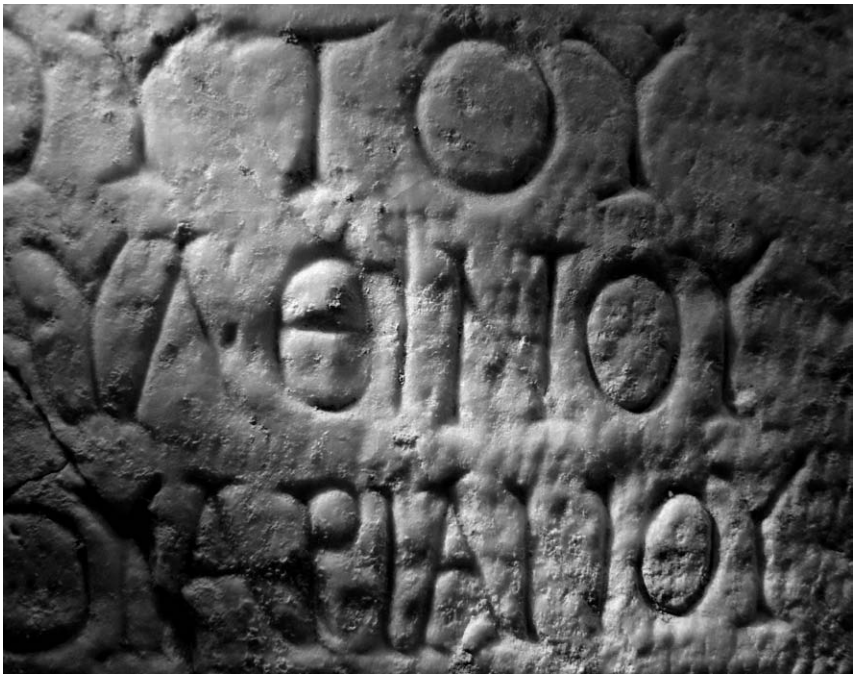
Този надпис (*IGBulg* V, 5636; Велков 1991, 16-18, № 8; *AE* 1974, 580; *SEG* 32, 672) е ясен като четене[17], но е предизвикал противоречиви мнения във връзка с това дали трябва да бъде интерпретиран като свидетелство за изграждане на храм, както смята В. Велков въз основа на употребата на глагола προνοέω. Зл. Гочева правилно отбелязва, че в надписа не става дума за строеж на храм (Гочева 1994, 71); Л. Гетов тълкува глагола във връзка с изработването на статуята, но все пак допуска наличието на култова сграда (Гетов 2002). Няма обаче основания да се мисли и че надписът говори за Нарцис като скулптор, защото фразата προνοήσαντος τῆς κα[τασκευ]ῆς Ναρκίσσου Ζήνων[ος] Περινθίου означава просто „за съоръжаването (на статуята) отговаряше Нарцис, син на Зенон"; глаголът προνοέω тук има същото значение, каквото ἐπιμελέομαι в други надписи[18]. Нарцис е посочен не в ролята на скулптор, а в обществената си функция като отговорник (епимелет/куратор) за издигането на статуята на Херакъл от името на елините, населяващи Кабиле[19]. Най-вероятно той е изработил статуята лично, до-

16 Велков 1991, 16, № 7; *AE* 1999, 1373: Imp. [- - -] | Part[h. - - -] | D̲R̲(или P̲Q̲?)[- - -]. Фрагментът е открит на същото място като другите два надписа, съвпада и посочената височина на буквите. За съжаление това беше единственият фрагмент, който не успях да намеря и проуча, за да потвърдя или отхвърля тази възможност.

17 Биха могли единствено да се означат местата на разделителните точки: след ·Ι·ΕΡΑC· (р. 4; началната йота на ἱερᾶς също е оградена с точки); след ΗΓЄΜΟΝЄΥΟ̲ΝΤΟC· (р. 6); около бетата на съкращението CЄ·B· (р. 9); след ΘЄΟΚΡΙΤΟΥ· (р. 11); около името Кабиле, ЄΝ·ΚΑΒΥΛΗΙ· (р. 12-13). На р. 17 има разделителен знак преди имената на консулите: ΠЄΡΙΝΘΙΟΥ~CΤΑΤЄΙΛΙW. На р. 9 ΠΑΥΛЄΙΝΟΥ първоначално е било изписано ΠΑΥΛ·ΟΙΝΟΥ, като впоследствие петата буква е преправена на епсилон (обр. 3). В края на р. 18 е запазена горната част от буква Т: ὑπάτ[οις].

18 Срв. същия израз в два идентични надписа от Истрия (*IScM* I, 178-179), почитащи архиереус и понтарх, който освен другите си заслуги „отговарял за съоръжаването на пристанището", προνοησάμενον δὲ καὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ λιμένος, както и двуезичния надпис от Калатис (*IScM* III, 60; 157 г. сл. Хр.), в който προνοήσαντος в гръцкия текст съответства на curante в латинския (отнесено към провинциалния управител Тит Витразий Полион, отговарящ за издигането на паметник, посветен на император Антонин Пий). Употребата на глагола προνοέω в такъв смисъл е характерна най-вече за надписи от Мала Азия.

19 Елините, населяващи Кабиле ([Ἕλλην]ες οἱ κ̣[ατοικοῦντες]), вероятно са споменати и в непубликуван фрагмент със сходна палеография и дата, в който допълвам и името на II Луценска кохорта ([σπείρ]ης или [χώρτ]ης β′ Λο̣[υκη(ν)σίων]).

Обр. 3. Надпис за статуя на Херакъл от 144 г. сл. Хр.: детайл от р. 9 (снимка Н. Шаранков)
Fig. 3. Inscription for a statue of Heracles, AD 144: detail of l. 9 (photo N. Sharankov)

колкото е бил скулптор, но това не е изрично съобщено в текста[20].

Кабиле № 9. Според новото четене датата на надписа е 297 г., затова е разгледан в края на статията в раздела за паметници от времето на Тетрархията.

Надпис за строеж на храм на Юпитер Долихен: Кабиле № 10 a

След доуточняване на мястото на един от фрагментите и разчитането на няколко частично запазени букви предлагам следния поправен текст за надписа (обр. 4; Велков 1991, 18-20, № 10 a; *AE* 1999, 1374a; *SEG* 42, 646[a]):

[Ἀγ]αθ̣[ῆ]ι τύχηι.
[Bona] fortuna. I(ovi) O(ptimo) M(aximo) Dol<i>c[heno] (!)
pro [salute] dd(ominorum) nn(ostrorum) Impp(eratorum) L̤(uci) S̤ep(timi) Sę[veri]
ę<ṭ> M(arci) [Au]ṛ(eli) Antonino (!) Aug[g(ustorum)] [[[e]ṭ P(ubli) S[epti]-
[mi Get]ae [C]aęș(aris)]] et Iul(iae) [Domnae Au]g(ustae) eṭ
ç[o]horte (!) I Athoitoruṃ (!) ș[ub p]ṛaesi-
de Q(uinto) Egnati(o) Prọculo leg(ato) Au[gg(ustorum) pr(o)]
pr(aetore) fecerunt templum Antoṇ[ius? - -]N̤
[- - - P]ḫybathenion (?), I̤[- - -]+++[- - - -]
[- - A]p̣o̤l̤i̤ṇarius, M[- - - - - - - - - -]

20 Възможно е подпис на Нарцис като скулптор да е стоял върху самата статуя, както е върху арата/постамента с надпис Νάρκισσος Ζήνωνος ἐποίει, „изработи Нарцис, син на Зенон“ (Велков 1991, 22, № 13); срв. и тук подписа на изработилия надписа каменоделец под основния текст: Ἰούλιος ἔγραψα, „написа Юлий“.

Обр. 4. Надпис за строеж на храм на Юпитер Долихен, януари 208 г. сл. Хр. (снимка Н. Шаранков)
Fig. 4. Building inscription for a temple of Jupiter Dolichenus, January AD 208 (photo N. Sharankov)

[- - - - - - - - s]ua (?). Imp(eratore) Anṭ(onino) III [[eṭ P(ublio) Se[p]ṭi-
mio Geṭa Ị[I]]] [co(n)s(ulibus), a(nte) d(iem) --]I Kal(endas) Ferrari<a>s (!).
Εὐτυ[χῶς το]ῖς κυρίο<ι>ς (!).

"*На добър час!*

На добър час! На Юпитер Всеблаг Всемогъщ Долихен – за здравето на нашите двама господари императорите Луций Септимий Север и Марк Аврелий Антонин Августи, на Публий Септимий Гета Цезар, на Юлия Домна Августа и на Първа Атонска кохорта при управителя Квинт Егнаций Прокул, легат на двамата Августи пропретор. Антоний (?), ---, Фебатенион (?), ---, Аполинарий, М---, съградиха храма на свои разноски (?). В третото консулство на император Антонин и второто на Публий Септимий Гета, на -- ден преди февруарските календи [= 14-31 януари 208 г.].

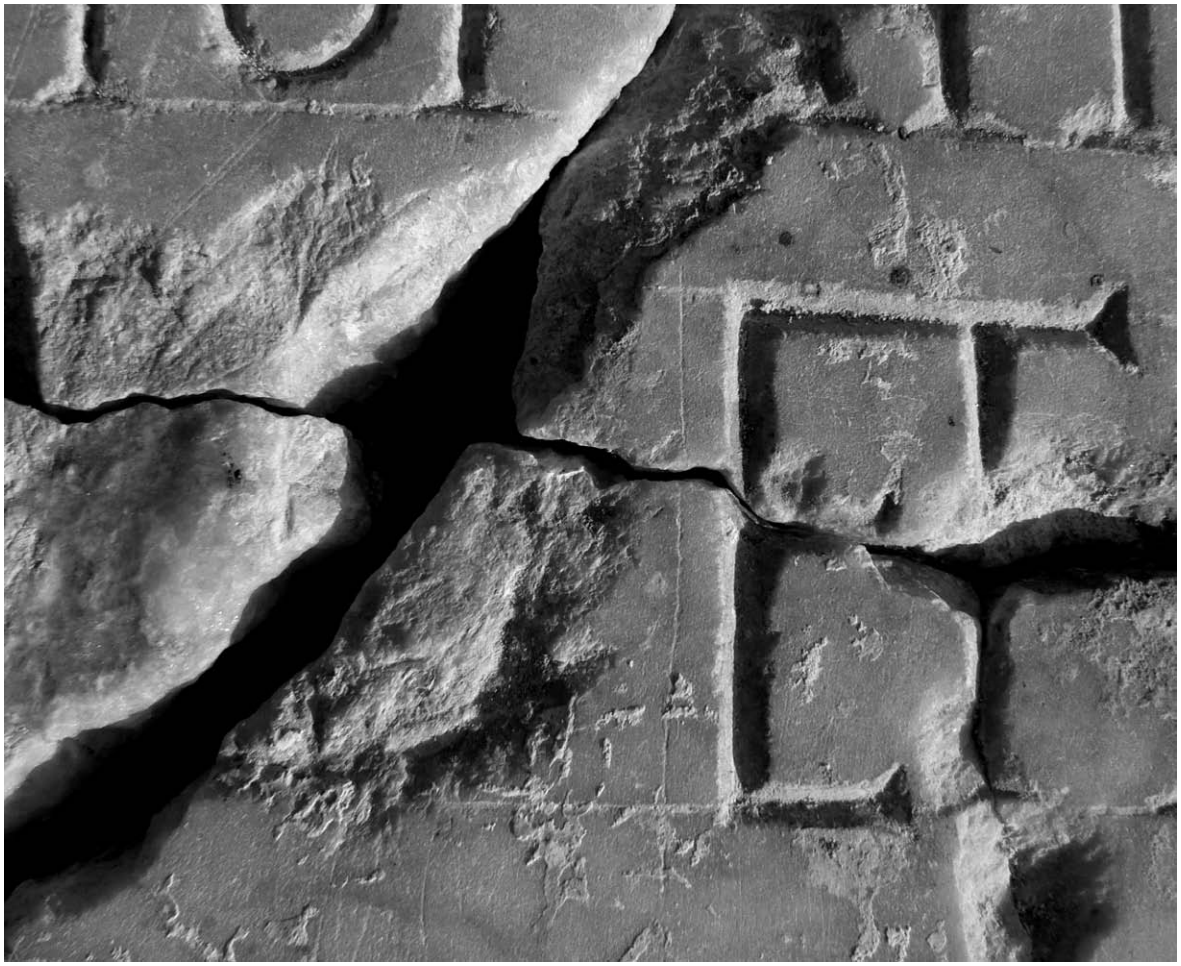
Щастливо за господарите!"

Надписът е оформен в tabula ansata, ограденото с 2,5 см широка рамка надписно поле е с приблизителни размери 50 x 49 см. Редовете са старателно разчертани, а буквите са оцветени с червена боя; височината на буквите е 2-2,2 см (р. 1 и р. 13); 2,6-3,2 см (р. 2-11); 2,4 см (р. 12). С по-голяма височина (4,4 см) са: началното P и I в IMPP на р. 3; P на р. 4; I в IUL на р. 5; използваното като число I на р. 6; I в IMP на р. 11; F на р. 12 е с вис. 3,7 см. Отделни букви са с по-малка височина поради композиционни и ес-

тетически причини. В надписа изобилно са използвани разделителни знаци. На р. 1 крайната йота в TΥXH·I· е оградена с точки. На р. 2 след FORTUNΛ следва листо, оградено с точки; точка има и след буквата I. На р. 3 точки има след съкращенията DD·, NN·, SEP·, както и една неправилно поставена в IM·PP (може би поради невнимание, или като опит за разделяне на срички?). На р. 4 точка е запазена след ΛNTONINO·, а на р. 5 – след [C]ΛES·. На р. 6 с точки е било оградено използваното като число I, а на р. 7 точки има след DE·, Q·, EGNΛTI· и LEG·. На р. 8 точките са след PR· и TEMPLUM·, на р. 9 – след -NION·, а на р. 10 – след -RIUS·. На р. 11 с точки са маркирани консулските имена – ·IMP·ΛNT·III· и P·, а на р. 12 е оградена думата ·FERRΛRIS·. Като знак за съкращение са използвани и вълнообразни или дъговидни линии: върху отделните букви в съкращението DD·NN· на р. 3; върху M на р. 4; върху U в IUL на р. 5; дъговидна линия има и над Λ в [P]RΛESI на р. 6 (навярно каменоделецът първоначално е възнамерявал да съкрати думата, а после се е отказал), а в края на реда след I има също дъговидна линия, може би за запълване на пространството до края на реда или за да се обозначи, че думата е пренесена на следващия ред. Имената на Публий Септимий Гета, веднъж споменат като член от императорското семейство на р. 4-5 и втори път като консул на р. 11-12, са подложени на damnatio memoriae, но следите от заличените букви се виждат при подходящо осветление, а отчасти и благодарение на червената боя, с която са били запълнени. Интересна особеност е отбелязването на края на подлежащия на заличаване текст на р. 5 с отвесна линия (обр. 5): някой изглежда предварително е означил откъде докъде трябва да се изчукат буквите, може би и поради недобро познаване на латинския език от страна на каменоделеца[21].

На р. 4 от първата и втората буква са запазени горните половини, всяка от които би могла да принадлежи на E или F; текстът изисква първата буква да е E, а втората несъмнено е сгрешено изписване вместо T. В края на р. 5 се разполага фрагмент с буквите GET, който прави невъзможно предложеното от В. Велков възстановяване на титулатурата на Юлия Домна като Iul(iae) [Aug(ustae) matr(is) castr(orum)]. Сигурно четящата се буква G подсказва, че титулатурата завършва с [Au]g(ustae), т.е. въз основа на броя на липсващите букви можем да възстановим Iul(iae) [Domnae Au]g(ustae); по-малко вероятно е да се мисли за титлата mater Augusti, тъй като загубените букви са малко и би трябвало да допуснем силно съкращаване, напр. Iul(iae) [Aug(ustae) mat(ris) Au]g(usti). На р. 6 от последната буква в ATHOITORUM е запазена лява наклонена хаста при самото отчупване. След това се вижда малка част от дъговиден долен завършек на буква, която би могла да е единствено S, затова възстановявам текста до очевидното s[ub p]raesi|de. На р. 8 от второто N в ANTON̩ е запазена само лява част, която би могла да принадлежи и на M, но доколкото тук очакваме имената на издигналите храма лица, е логично да мислим за Antoṇ[ius] или Antoṇ[inus]; допускането на Велков, че на това място може да е имало консулска дата, е неприемливо, тъй като тази дата е на р. 11-12, а и тук тя не би се побрала в малкото загубени букви. В края на реда условно поставям един малък фрагмент с частично запазена буква и част от рамката на надписа въз основа на дебелината на фрагмента, размера на междуредие-

21 Като характерен пример за грешки при damnatio memoriae вследствие на езикова некомпетентност мога да посоча три надписа в чест на Филип Араб от храма на императорския култ в Деултум (непубликувани), във всеки от които са заличени различни части от името на императора (но все започващи с буквата P, по която изглежда каменоделецът е „разпознавал“ името): в единия името Philippus и прозвището Pius (PHILIPPO·PIO), в другия – краят на името и прозвището (PO·PIO), а в третия – само прозвището (PIO).

Обр. 5. Строителен надпис от 208 г.: детайл от р. 5 с врязана черта, отбелязваща края на текста, подлежащ на damnatio memoriae (снимка Н. Шаранков)
Fig. 5. Building inscription of AD 208: detail of l. 5 with an incised line marking the end of the text which had to undergo damnatio memoriae (photo N. Sharankov)

то и буквите от гръцкия надпис на обратната страна .NK (които може би са от шестия ред – βασιλέ̣ων κ[αί], но това не е напълно сигурно; срв. текста на надписа по-долу). На р. 9 при отчупването преди YBATHENION личи отвесна хаста, която може да е от H, I, M или N; наличието на Y и TH и гръцкият завършек показват, че това е лично име с гръцки или източен произход; то би могло да е често срещаното Athenion (Ἀθηνίων), но тогава буквите преди него +YB биха били трудно обясними; възможно е да имаме незасвидетелствано досега сложно име, напр. [P]ḫybathenion (= гр. Φυβαθηνίων като фонетично изписване вместо Φοιβαθηνίων), образувано от имената на Феб (Аполон) и Атина, или [A]ṉybathenion, от имената на Анубис и Атина[22], или пък сгрешено изписване. След разделителния знак има вертикална хаста, а малко по-нататък в реда личат незначителни следи от горните части на три (?) букви – първата окръглена и по-ниска (O?), сетне вертикална хаста и може би част от хоризонтална хаста в горната част на реда. На р. 10 от първите запазени букви са останали само горните части, като

22 Подобни имена, съчетаващи два или повече теонима, са характерни изключително за Египет, напр. Ἑρμανοῦβις (също Ἑρμανουβᾶς, Ἑρμανουβίων), Ἑρμανοβάμμων, Ἑρμάμμων, Σαραπάμμων, Φοιβάμμων, Ἡρακλερμανοῦβις, Ἡρακλαπόλλων.

името изглежда е Аполинарий, познато в гръцки посветителен надпис от Кабиле с изписване Ἀπολινάριος (Велков 1991, 25, № 22); изписването му и на латински като Apollinarius (второ склонение) вместо Apollinaris (трето склонение) сигурно е повлияно от гръцката форма. На р. 11 буквите UA преди консулската дата могат да се допълнят по различен начин, но най-вероятно са част от местоимението sua в обичайна формула: pro salute sua („за свое здраве“) или по-скоро pecunia/impensa sua („на свои разноски“). На р. 12 след името Geta се вижда вертикална хаста, която трябва да е част от числото Į[I], обозначаващо второто консулство на Гета; другата, по-малко вероятна възможност е да имаме погрешна падежна форма Getaę. В края на този ред е частично запазена датата, която – заради вертикалната хаста преди Kal. Ferraris – трябва да допълним като [a(nte) d(iem) --]I; числото на дните преди февруарските календи е завършвало с I, следователно датата е между 14 и 30 (или дори 31 – изписан като a. d. I?) януари, като трябва да се изключат незавършващите на I a. d. XV, a. d. X и a. d. V Kal. (т. е. 18, 23 и 28 януари). Ferraris изглежда като аблатив, но едва ли може да се мисли за самите февруарски календи, тъй като I преди Kal. би останало необяснимо, а и формата Ferraris при всички случаи – независимо дали я възприемаме като Fe<b>ruari<a>s или Fe<b>ruari<i>s – е с една изпусната буква (срв. нещо подобно и в KYPIOC вместо κυρίο<ι>ς на р. 13) и друга сгрешена (RR вместо BR); освен това за автора на текста латинската падежна система е била твърде неясна, както личи от различните падежи, в които са поставени имената, зависещи от pro salute. Не по-добре са му били познати и склоненията, след като е сгрешил дори името на кохортата, поставяйки го във второ склонение (Athoitorum) вместо в правилното първо (Athoitarum)[23].

Ако се съди по съдържанието и разположението на двата реда гръцки текст – пожеланието в началото и акламацията в края на надписа, – те са били предназначени за онези (навярно многобройни) читатели, които не са знаели латински, но все пак е трябвало да разберат, че надписът е за нещо добро и е свързан с „господарите“ императори.

Ревизираното четене на надписа внася две важни уточнения. Строежът на храма е датиран чрез имена на консулите, които обаче не са на осми и девети ред, а в края на текста, на редове 11-12: „император Антонин (Каракала) за трети път и Публий Септимий Гета Цезар за втори път“, т.е. 208 г. сл. Хр. Това уточнява времето на мандата на провинциалния управител Квинт Егнаций Прокул и потвърждава предположението на Д. Ботева (Boteva 1998, 135-136), че той е бил легат на Тракия в периода 207-210 г. Прецизира се и датировката на двата други надписа с името на Егнаций Прокул от Тракия – посвещение на бог Кендрисос от сдружението на бакалите във Филипопол[24]

---

23 Правилното изписване Athoitarum е засвидетелствано в редица военни дипломи за почетно уволнение на военните части от Тракия (напр. *RMD* V, 435; 440; *AE* 2004, 1907). Името Athoitae, в единствено число Athoita, е от първо склонение, тъй като този етникон е образуван с гръцкия суфикс -(ί)της, който преминава в латински като -ita, срв. Steph. Byz. (s.v.): Ἄθως· ὄρος Θρᾴκης... ἔστι δὲ καὶ Ἄθως πόλις ἐπὶ τῷ Ἄθῳ. καὶ ὁ πολίτης Ἀθωΐτης; в гръцкия си облик името се среща в надписа от III в. *IGBulg* III.2, 1835: σπείρης α' Ἀθοειτῶν Ἀντωνινιανῆς (в родителен падеж). В латински надпис от Ловеч (*ILBulg*, 255; времето на Хадриан) името на кохортата (в родителен падеж) е предадено като Aeliae Athoite (= Athoit(a)e/ Athoite(s) или Athoite(nsium/ -norum)?): Herc(uli) Invi(cto) | C(aius) Mettius Sabi|nus mil(es) coh(ortis) I | Aeliae Athoite (!) | b(ene)f(iciarius) leg(ati) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) vo|tum et signum pos|uit (ревизирано четене на автора). Тук виждаме и свързаното с император Хадриан име Aelia („Елиева“ кохорта), докато в *IGBulg* III.2, 1835 кохортата носи прозвището „Антонинова“.

24 *IGBulg* III.1, 917: [ἡγε]μονεύ[οντος τῆς Θρᾳκῶν] ἐπαρχίας Ἐκ(ατίου) Πρόκλο<υ> πρ<ε>σβ(ευτοῦ) Σεββ(αστῶν) ἀντιστρατήγου, θεῷ Κενδρεισῳ τέχνη καπήλων εὐχαριστῖ... (върху камъка ΠΡΟΚΛΟΝ и ΠΡCCΒ), „когато управител на провинция Тракия беше Егнаций Прокул, августов легат пропретор, сдружението

и покана за ловни игри и игри с бикове от Деултум, които местен магистрат е обещал да организира по заповед на провинциалния управител Прокул[25]. Друго важно наблюдение е, че храмът на Долихен не е изграден от кохортата или от войници от кохортата, както неправилно се смяташе досега, а нейното име просто е споменато в поредицата от лица и институции, за чието здраве е направено посвещението[26]. Хората, построили храма, са изброени поименно в редове 8-10 и поне един от тях е с източен произход; изобилието от грешки в текста (включително сгрешеното име на cohors I Athoitarum) подсказва, че посветителите са били със съвсем бегли познания по латински (и вероятно са го използвали само защото храмът е издигнат на територията на римски военен лагер), което силно намалява вероятността да са били войници в кохортата.

Кабиле № 10 б. Текстът от обратната страна на плочата с надписа за храма на Юпитер Долихен е разгледан в края на статията, тъй като принадлежи на периода на Тетрархията.

Строителен надпис от времето на Елагабал: Кабиле № 11

Може да бъде предложен следният уточнен текст на надписа (обр. 6): Ἀγ̣α̣[θῆι τύχηι]. | Ὑπὲρ σωτη[ρίας καὶ αἰ]|ωνίου δια[μονῆς τοῦ κυ]|ρίου ἡμῶ̣[ν Αὐτ(οκράτορος) Καίσα|ρο]ς [[Μ(άρκου) Αὐ[ρ(ηλίου) Ἀντωνείνου]] ---], „На добър час. За добруването и вечното просъществуване на нашия господар император Цезар Марк Аврелий [Антонин...]“. Умишлено заличеното име на императора, което е започвало с Марк Аврелий, трябва да е това на Елагабал (официално Марк Аврелий Антонин, 218-222 г.), а не на Марк Аврелий Север Александър, тъй като при последния се заличава само името Александър.

База за статуя на император Аврелиан: Кабиле № 12

Върху базата от статуя на император Аврелиан (*IGBulg* V, 5637; Велков 1991, 21-22, № 12; *AE* 1978, 728; *SEG* 28, 578) името на провинциалния управител Юлий Максим е изписано без преномен (както е допускал и Г. Михаилов[27]): върху повърхността на камъка е имало повреда още преди гравирането на надписа, затова каменоделецът е оставил малко празно място, на което липсват следи от буква. Името на трибуна е изписано с ου, Ἰουβίνου, както е у Михаилов; Ἰοβίνου у Велков изглежда е печатна грешка.

на бакалите благодари на бог Кендрисос...“.

25 *AE* 2009, 1232: [- - -]ius Secund[us - - -]us ex pollicitati[one sua iussu Q(uinti) Egnati P]roculi leg(ati) Aug(usti) pr(o) [pr(aetore) edet vena]tionem et taurocath[apsia - - -], „по заповед на Квинт Егнаций Прокул, августов легат пропретор, ---ий Секунд ще организира според обещанието си ловни игри и прескачане на бикове...“.

26 По същия начин както в надписите от градовете се споменават съветът и народът на съответния град. Доколкото Кабиле през II – III в. е военен лагер, а не град, и съответно няма граждански институции, в ролята на местна институция се споменават или самата кохорта, както е тук, или нейните командири, срв. посочването на префекта (на II Луценска кохорта) в надписа за статуя на Херакъл от 144 г. (Велков 1991, 16-17, № 8) и на трибуна (най-вероятно на I Атонска кохорта, срв. Getov 2003, 122) върху постамента за статуя на император Аврелиан, издигната от името на „военния лагер Кабиле“ (Велков 1991, 21-22, № 12).

27 Срв. в текста му [.?] Ἰουλίου Μαξίμου и в коментара „има място за една буква за преномена на легата, но не се виждат следи от букви..., следователно е съмнително дали изобщо е била издълбана някаква буква“.

Обр. 6. Фрагмент от строителен надпис от времето на император Елагабал, 218-222 г. сл. Хр. (снимка Н. Шаранков)
Fig. 6. Fragment of a building inscription from the reign of emperor Elagabalus, AD 218-222 (photo N. Sharankov)

Подпис на скулптора Нарцис: Кабиле № 13

В патронима на Нарцис четвъртата буква е омега, а не омикрон: Ζήνωνος (срв. *SEG* 42, 647).

Посвещение на Асклепий и Хигия: Кабиле № 14

В края на р. 1 има следи от овална буква, която възстановявам като O; името на Хигия също трябва да е в дателен падеж. В началото на р. 4 се виждат горни части от три букви (неотразени у Велков): първата е P или B, втората – E или F, и третата – V или X. Височината на буквите е 1,2-1,6 см.

Asclepio̱
et Ygia[e]
sacrum̱
p(osuit) e̱x̱ [voto]
[̣- - - - -]

Обр. 7. Фрагмент от посветителен надпис за Аполон Таден от Малко Търново, 50-те години на II в. сл. Хр. (снимка Н. Шаранков)
Fig. 7. Fragment of a dedication to Apollo Tadenus from Malko Tarnovo, 150s AD (photo N. Sharankov)

„Посвещение на Асклепий и Хигия постави според обещанието си *еди-кой си*."

Посвещение с невярно посочено местонамиране: Кабиле № 15

Посвещението за Асклепий, публикувано от братя Шкорпил като произхождащо от „района на Ямбол" (Škorpil, Škorpil 1892, 107, № 54: Bezirk Jambol; срв. *IGBulg* III.2, 1784) и отнесено от В. Велков към светилището на Асклепий в Кабиле (Велков 1991, 23, № 15), всъщност е от с. Долна Диканя, Радомирско (*IGBulg* IV, 2134). Идентичността на дадения у братя Шкорпил текст и надписа върху оброчната плочка от Долна Диканя е очевидна; неясно е обаче защо този и други надписи от всички краища на България[28] са представени като произхождащи от района на Ямбол. Самите братя Шкорпил в две други свои статии от същата година вече съобщават реалното местонамиране на посвещението за Асклепий в Долна Диканя (Шкорпил, Шкорпил 1892a, 109, № 37; 1892b, 76, № 55).

Постамент за Аполон Таден: Кабиле № 18

Огледът на паметника показа, че той не е олтарче, а малък постамент. В текста са допуснати грешки, които показват несигурните познания на посветителя, макар и центурион, по латински: объркани са падежите във формулата memoriae causae (!) вместо правилното memoriae causa; неадекватна е и самата употреба на тази формула със значение „в памет" и присъща на надгробните паметници[29].

Към дискусията за култа на Аполон Таден трябва да се добави и едно посвещение от М. Търново (обр. 7)[30]: Ἀγαθῆι τύχηι. Ἐργαστ̣αὶ ἐ̣[ν τοῖς σιδηρείοις (?) Ἀπόλλωνι] | Ταδηνῷ εὐχήν, ἐκγδ[όντων τὰ χρήματα (?) *τοῦ δεῖνος*] | καὶ Ἀπολ̣λωνίου καὶ [*τοῦ δεῖνος* - - -?], „На добър час. Работниците в железопроизводството посветиха оброк на Аполон

28 Повечето са били разпознати още от Г. Михаилов, срв. *IGBulg* III.2, 1778 (= I², 78; от Варна), 1779 (= II, 502; от Ботевград); 1781 (= 1804; от Раздел); 1782 (= IV, 2028; от Опицвет).

29 Посветителят вероятно е искал да съобщи, че прави посвещението „за спомен" на службата си като центурион, срв. подобна употреба на съответния гръцки израз μν[είας] (или μν[ήμης]) χάριν в посвещение на примипилар от Нове (Гочева 2013, 197).

30 Два свързващи се фрагмента от преден ъгъл на масивна мраморна плоча (горна част на поставка за статуя или олтар), отзад и отдясно отчупена, 12 x 58 x 12 см; върху горната повърхност вдълбаване, оградено с профилирана рамка; надписът е върху предната повърхност, височина на буквите 2,5-2,8 см. Исторически музей – Малко Търново. Срв. Боянов 2016, който не дава данни за паметника, предлага непълно разчитане на надписа по снимка (Ἀγαθῆι τύχηι. Ε[--- Ἀπόλλωνι] Ταδηνῷ εὐχήν. ΕΚΓΑ[---] καὶ Ἀπολλωνίου καί [---]) и коментира единствено епитета Ταδηνός.

Таден, като разноските бяха покрити от ..., Аполоний и ...". Палеографията на надписа е напълно идентична с тази на надписа върху олтара на Аполон Аулариск[31] от 155/156 г. (*IGBulg* III.2, 1859), който Стратон, син на Стратон, ръководител на елините, ангажирани в добива на желязо, посвещава „за спасението и добруването на себе си, близките си и работниците (ἐργαστῶν)". Без съмнение „работниците" (ἐργασταί)[32] от посвещението за Таден са същите хора, т.е. и този култ е бил почитан от елините в М. Търново и е възможно да е имал отношение към дейността им по добива и преработката на желязо[33].

Доколкото липсват данни за тракийски произход на култа на Таден[34], допускам, че и в Кабиле той е бил донесен от заселилите се тук „елини" (Ἕλληνες οἱ κατοικοῦντες ἐν Καβύληι), на които вероятно се дължи проникването и на други божества.

Посвещение на войник от Втора Луценска кохорта: Кабиле № 19

Формата [Au]luzeni, след която има разделителен знак, е родителен падеж от Auluzenus (обичайната форма на името в латински), т.е. посветителят е „син на Аулузен", срв. Damanaeo Amazeni, „на Даманей, син на Амазен", в надгробен надпис от Кабиле (Mihailov 1961, 209, № 1; Велков 1991, 29-30, № 38); в края на реда се вижда и буквата I: mi[l(es)][35].

Посвещение за Аулархен: Кабиле № 20

В края на р. 1 се вижда левият долен край на омега: θεῷ [Αυ]|λαρχηνῷ. Лигатурите в надписа са: PH, WN, NK, ΘE на р. 1; HNWE, THP, NE, HK на р. 2.

Божеството, почетено в надписа като θεὸς [Αὐ]λαρχηνός, е определено от В. Велков като „Зевс Ауларкенос" (Велков 1991, 43, обр. 20), може би заради запазените от изображението нокти от кацнала птица (?), „вероятно орел" (Велков 1991, 24). Зл. Гочева, въз основа на често срещаното свързване на епитета Аулархен с Аполон, е по-склонна да свърже посвещението с Аполон (Гочева 1994, 73-74). Действително във всички известни надписи, където Аулархен се среща заедно с име на бог (а не само като θεὸς Αὐλαρχηνός), това име е Аполон. Единственото възможно изключение е посвещение от светилището на Хера при Байкалско (*IGBulg* IV, 2143+2144)[36], в което се

---

31 И в двете посвещения от М. Търново (*IGBulg* III.2, 1859-1860) името на бога е Аулариск, Αὐλαρίσκῳ (в дателен падеж), а не Аулариок, както го четат всички издатели (освен В. Добруски): в № 1859 буквата е малка и в края на реда и наистина би могла да е и омикрон с отчупена дясна част (въпреки че в такъв случай бихме очаквали името да е пренесено *Αυλαρι-οκῳ), но в № 1860 на снимката категорично се вижда ΑΥΛΑΡΙCĶ- със сигурна сигма, след която личи и част от вертикалната хаста на К.

32 Нека отбележа, че и посветителите на статуя на Аполон Таден от Агия в Тесалия (*IG* IX.2, 1076) са работещите в „обществен ергастерий".

33 За обвързаността на почитането на Аполон Таден с минните разработки вж. Вълчев 2015, 239 (по повод на посвещението на Таден от Зелениград *IGBulg* IV, 2110) и Боянов 2016.

34 Елий Тарсас е единственият почитател на Таден със сигурно тракийско име, а и самият епитет Tadenus/Ταδηνός не се възприема като тракийски (Detschew 1957, 487-488).

35 Предложеното в *AE* 1999, 1377 четене [Au]|luzen(us) med(icus), „Аулузен, лекар" категорично не отговаря на буквите върху камъка LVZENI·MI[.].

36 Противно на мнението на Д. Дечев и Г. Михаилов, двата фрагмента не са от различни надписи, а са свързващи се части от оброчен релеф, както е смятал В. Добруски (вж. Дечев 1933, 384-385 и бел. 1). За съжаление от изображението е запазена само долната част и идентификацията на представените божества е несигурна – вляво се виждат обути в сандали стъпала от мъжка фигура и до тях може би долна част на жезъл (Аполон, Зевс?), сетне дребна фигурка на адорант с протегнати нагоре ръце (т.е. самият посветител), в центъра женска фигура, държаща жезъл (т.е. Хера, както смята Михаилов, а не

говори за ὁ Μάγας (sic, може би вместо (θεὸς) Μέγας, „Великият бог“, срв. Геров 1961, 330-331): [- - -?] | τὸν Μάγαν τὸν εἰς Βι[ζ?]ύην [καὶ - - -] | Αὐλαρκηνὸν καὶ εἰς Αρ[σ/δ?]ειλ[αν? - - -] | ἀναθεὶς εἰ̣ς (?) [- - -]+ Β̣ιθυ̣ς Ἀπ[ολλ---?], „--- (?) След като направих посвещения на Магас/Великия бог (?) в Бизия, ... и на Ауларкен, и в Ар[-]ил[-], (сега посвещавам и тук?) в --- – (аз), Битюс, син на Ап[ол---]“[37].

Предполагам, че култът към Аулархен, подобно на почитането на Аполон Таден, може да е бил въведен в Кабиле от заселилите се тук елини[38].

Посвещение за Збелсурд: Кабиле № 21

Възможно е актуарият (ἀκ<τ>ουάριος: на камъка ΑΚΓΟΥ-) [Ю?]лиан (Велков 1991, 24-25, № 21; *AE* 1999, 1379; *SEG* 42, 649) да е идентичен с Аврелий Юлиан, акт(у)арий на I Атонска Антонинова кохорта (Αὐρ. Ἰουλιανὸς ἀκτάριος σπείρης α′ Ἀθοειτῶν Ἀντωνινιανῆς), посветил колона с надпис в стихове за неизвестен бог в с. Лозенец, Ямболско (*IGBulg* III.2, 1835). Колоната от Лозенец се датира в периода 211-222 г. според свързания с Каракала или Елагабал епитет на кохортата Ἀντωνινιανή, а посвещението от Кабиле може да се постави в първата четвърт на III в. според палеографията; самата длъжност акт(у)арий, както посочва Велков, е засвидетелствана за пръв път по времето на Септимий Север. Ако предположението за идентичността на посветителя е вярно, надписът би могъл да се възстанови така:

[Διὶ Ζβ]ελθιουρδῳ
[Αὐρ(ήλιος) Ἰου]λιανὸς ἀκ<τ>ουάριος
εὐχήν.

„На Зевс Збелсурд – Аврелий Юлиан, актуарий, (посвети) оброк.“

Посвещение на храм и изображение за неясно божество: Кабиле № 22

В посвещението на Марк Улпий Аполинарий, summus curator, и Марк Улпий Архелай, actarius[39], основният проблем е идентификацията на божеството с неясно име/епитет, досега разчитано като ΚΕΝΔΙ. Въз основа на запазения крак от пантера Г. Михаилов и В. Велков допускат, че посвещението е за Дионис, отхвърляйки възможността името да се тълкува като Κεν̣δρ(ίσῳ) (Mihailov 1961, 211-212, № 3; *IGBulg* III.2, 1774; Велков 1991, 25, № 22), докато Зл. Гочева е склонна да определи божеството именно като Аполон Кендрисос (Гочева 1994, 73; възприето и у Вълчев 2015, 333). Въ-

Зевс, както е според Дечев), и до нея по-малка фигура на Атина с копие и егида.

37 Поставянето на Αὐλαρκηνός в поредица от топоними (очевидно места, където посветителят вече е правил посвещения) може би насочва към тълкуването на епитета като локален, свързан с конкретно светилище. От друга страна, съществуват епитети на Аполон с първи елемент Aul(u)- като Αὐλαρίσκος, Αυλουσαδας, Auluzelus; също така сред посветителите на Аулархен с тракийски произход има няколко случая на имена с първа съставка Αυλου- (*IGBulg* II, 841; V, 5394, 5394 bis; срв. и бел. 49 по-долу).

38 Срв. споменатите по-горе (при № 18) надписи за Аполон Аулариск и Таден от М. Търново, поставени по едно и също време от посветители от кръга на елините, участващи в производството на желязо.

39 Велков отнася надписа към средата на II в. и смята, че тези длъжности са заемани във Втора Луценска кохорта, но по всяка вероятност става дума за лица от Първа Атонска кохорта, тъй като надписът по палеография изглежда не по-ранен от самия край на II в. или дори началото на III в. (срв. формите на сигма, юпсилон, омега); към такава датировка насочва и непознатата преди Септимий Север длъжност акт(у)арий.

преки че Кендрисос е бил популярно божество и далеч от Филипопол, при това във военна среда (*IGLNovae*, 2: [Apolli]ni Cendr<i>sseno, Нове; *CIGP*, 113: Κυρίῳ Κενδρεισῳ, Интерциза), тук нито има място за изписване на името му[40], нито изображението с пантера (?) му подхожда, така че по-скоро имаме име/епитет на друго божество. Ако вземем предвид длъжностите на посветителите, отговарящи за финансовите дела и снабдяването на военната част, Дионис не би бил неподходящ адресат както заради общите си функции на спасител, така и като бог на плодородието[41].

При огледа на надписа, въпреки изтритата повърхност на камъка, в края на първия ред се виждат следните букви (обр. 8): сигурни K и E (между тях няма друга буква, само лека повреда на камъка); следва вертикална хаста, като в горната част на реда има повреда, т.е. може да имаме Ị, Ṛ или Ṛ[42]; следва сравнително ясна Ḍ и долна част на Ị до самия ръб. При тези букви едно възможно четене би било Κέρḍι, фонетично изписване вместо Κέρδει, т.е. божество, олицетворяващо „изгодата/печалбата“ (κέρδος), което не би било неочаквано за посветители, занимаващи се с финансови дела[43]. Неясно е дали тук Κέρδος е епитет на друг бог или отделно божество на печалбата[44].

В края на р. 4 след ΑΚΤΑΡΙ по-скоро няма буква O, а и мястото е твърде малко; думата вероятно е била изписана във вариант ἀκτάρις.

Посвещение на центурион: Кабиле № 23

В този надпис издателите (Mihailov 1961, 212, № 4; Велков 1991, 25, № 23; *AE* 1999, 1380) не са забелязали наличието на знака за центурион[45] в началото на р. 2 (обр. 9a):

C(aius) Egnatius Rufus
(centurio) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

„Гай Егнаций Руф, центурион, изпълни оброка си охотно и заслужено.“

---

40 В надписа не са използвани съкращения освен стандартното изписване на преномена ·M· = M(ᾶρκος).

41 Срв. късните посвещения за Либер Патер/Дионис от примипилари в Ескус и Нове като благодарност след изпълняване на задълженията по снабдяването/изхранването на войниците (pasto milite, post pastum militum и пр.): *ILBulg*, 8b; Sarnowski 2013, 139-146, № 2; Гочева 2013, 195-198 (в новопубликувания гръцки надпис, върху който работихме заедно с проф. Гочева малко преди смъртта ѝ, на р. 3-4 епитетът на Дионис е καρ|πῶν δώτην, „дарител на плодове“, а на р. 7-9 трябва да се допълни θ[ρέψας] | λεγιῶνα π[ρώτ(ην)] | Ἰταλικ(ήν), „след като изхрани Първи Италийски легион“); срв. и три статуи, посветени „пред лицето на Дионис“, Sarnowski 2005; неясно е чии са били статуите, придружени с надписите *ILBulg*, 9-10; *IGLNovae*, 177-178; и Łajtar 2013 (статуя на бог спасител, може би също Дионис?).

42 Предишните издатели виждат тук Ṇ, но привидната диагонална хаста на N е пукнатина, която продължава и над надписа; освен това разстоянието до следващата буква би било недостатъчно за N.

43 Срв. прозвищата на Хермес Κερδέμπορος, Κερδῷος и Κέρδων и на Меркурий Lucrorum potens, „господар на печалбите“. Срв. и името на тракийското божество Κερδυ-πυρος в надпис от Рибново (Шаранков 2015, 71, № 8; Sharankov 2016, 321 и бел. 36). Поради специфичната форма на омега в надписа изключвам възможността да се прочете ΚΕΡΩ като вариант на Καιρῷ, т.е. посвещение на „случая/изгодния момент“, което също би подхождало на нашите посветители.

44 Срв. например посвещението Lucris meritis, „на заслужените печалби“, върху олтар от Алтинум в Италия (*AE* 2001, 1047) и сведението на раннохристиянския апологет Арнобий за dei Lucrii, „богове на печалбата“ (Arnob. Adv. nat. 4.9.2).

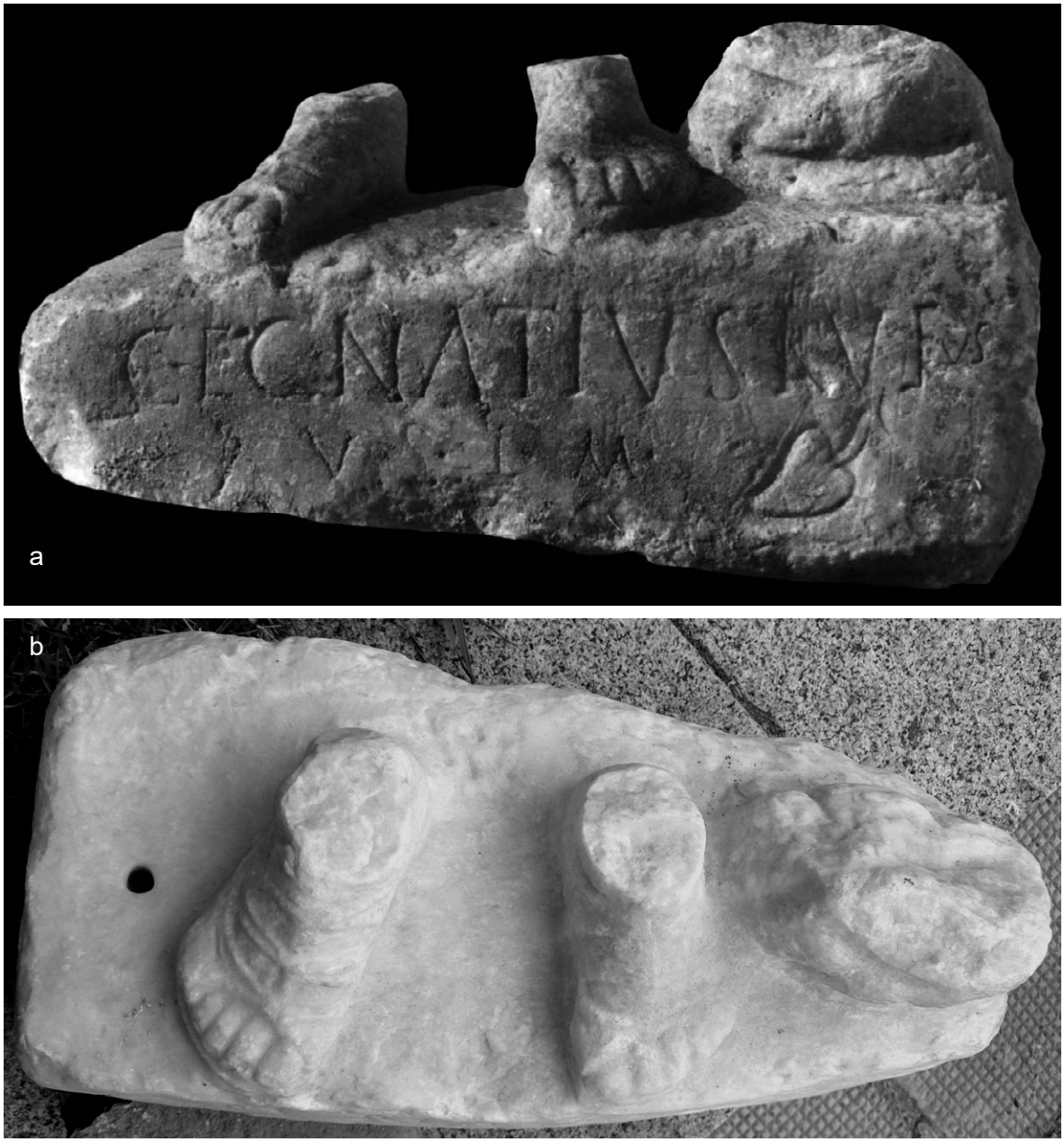
45 Любопитно е, че Велков дори е предположил, че посветителят е „вероятно военно лице от ръководния слой на стануващата тук кохорта“.

Обр. 8. Посветителен надпис върху база на статуя: снимка на края на р. 1 с името на божеството и рисунка на видимите букви (Н. Шаранков)
Fig. 8. Dedicatory inscription on a statue base: photo of the end of l. 1 with the name of the deity and drawing of the visible letters (by N. Sharankov)

Палеографските особености насочват към II в., така че Гай Егнаций Руф ще да е бил центурион във Втора Луценска кохорта. Тъй като посветителят е част от командния състав на кохортата, допускам, че адресатът на посвещението е Марс, което се подкрепя и от запазените елементи от изображението. Краката на бога са обути със сандали; вляво от тях има долна част от кръгъл предмет (може би щит, но не и ара, както е според публикациите), върху който е поставен ясно видим (дъбов?) венец; отдясно върху базата личи кръгъл жлеб (обр. 9б), където е бил пъхнат метален елемент – жезъл или копие, което богът е държал в дясната си ръка. Всичко това напълно съответства на иконографията на Марс – обут с военни сандали, с украсен с венец щит отляво и държащ копие в дясната си ръка[46].

46 Този тип се свързва със статуята на Марс Ултор в Рим и повлияните от нея изображения, вж. Simon, Bauchhenss 1984b, 515-516, № 24, 554-555, особено релефа от Картаген № 24b: богът с идентични сандали и с щит, украсен с дъбов венец (corona civica).

Обр. 9. Посвещение на центуриона Гай Егнаций Руф: а) изглед отпред (снимка Г. Михаилов, 1961); b) изглед отгоре (снимка Н. Шаранков)
Fig. 9. Dedication by the centurion Gaius Egnatius Rufus: a) front view (photo G. Mihailov, 1961); b) view from above (photo N. Sharankov)

Посвещение за Хероса: Кабиле № 24

Към текста на посветителния надпис на Хероса (обр. 10) могат да се направят следните уточнения. На р. 1 пожеланието е [Ἀ]γαθῇ τύχῃ. На р. 2 въз основа на точката (не съвсем сигурна) след ΤΙ би могло да се предположи, че името на божеството се разделя като Ἥρωτι Σασῃ (в именителен падеж Ἥρως Σασης)[47], а не Ἥρῳ Τισασῃ; от дру-

47 Името едва ли е било изписано съкратено, както допуска Велков, който предлага Ἥρως Σαση(νος) или Τισαση(νος), тъй като в надписа няма съкращения освен баналното Αὐρ(ήλιος). Σασης или Τισασης може да не е локален епитет на Хероса, а лично име (срв. примери като Ἥρως Σπαρτοκος и Ἥρως Βαργιδενθης) или функционален епитет (подобен на гръцкия σωτήρ/σώζων, „спасител“?); от

Обр. 10. Посветителен надпис за Херос Сасес (?) (снимка Н. Шаранков)
Fig. 10. Dedicatory inscription for Heros Sases (?) (photo N. Sharankov)

га страна, крайната ета в името има точки и от двете си страни (HPWTI·CAC·H·AΥP·), разделителни знаци се виждат и по средата на името АПОЛ·ЛО·ΔWРОС· (разделено на срички?), така че наличието им не може да бъде категоричен аргумент. На р. 4-5 е изписано ἔγ|γονος (ЕГ|ГОNОС·), не ἔκ|γονος. На р. 6-7 формата на причастието е ἀποειε|ρωμένου (за перфект, а не за сегашно време ἀποιερουμένου; срв. *SEG* 42, 651); тук Велков предлага интерпретация „очищение“, но глаголът ἀφιερόω се среща с такова значение само веднъж, при това в поетичен текст („Евмениди“ на Есхил), където смисълът се изяснява най-вече от контекста; освен това причастието ἀποειερωμένου (= ἀφιερωμένου) би се превело като „извършил очищение“ (медиално) или „пречистен“ (пасивно), съответно, ако използваме обичайното значение на глагола, „посветил“ или „посветен“. Според мен причастието τυνχάνων тук не означава „постигащ“/ „постигайки“ или „получаващ“[48], а „оказвайки се“/ „бидейки“ (= τυγχάνων ὤν) и се

друга страна има случаи, в които едно и също име/епитет се явява и със суфикс -ηνος, и без него (напр. Κενδρ(ε)ισος ~ Κενδρ(ε)ισηνος, Αυλουσαδας ~ Αυλουσαδηνος).

48 Тълкуването на Велков като „получил“ е невъзможно, тъй като причастието е в сегашно време.

отнася към думата ἔγγονος, т.е. „Аврелий Аплодор, син на Аулупорис, от Дадопара, бидейки потомък на посветения (*или* посветилия?), посвети на Хероса Сасес релефа заради себе си и близките си“: Аврелий Аполодор изтъква връзката на своя род с божеството като причина за посвещението. Това би било допълнителен аргумент в полза на предположението на Велков, че дадопарецът Аполодор и Аулупорис вероятно принадлежат на същата фамилия, от която са Аполоний и братята му, синове на Аулузенис[49], издигнали „в земята на Додопара“ (κατὰ χθόνα Δωδοπαροιο) олтар на „бащиния“ (πατρῷος) Аполон (*IGBulg* III.2, 1794).

Фрагмент от посвещение на Хероса (?): Кабиле № 25

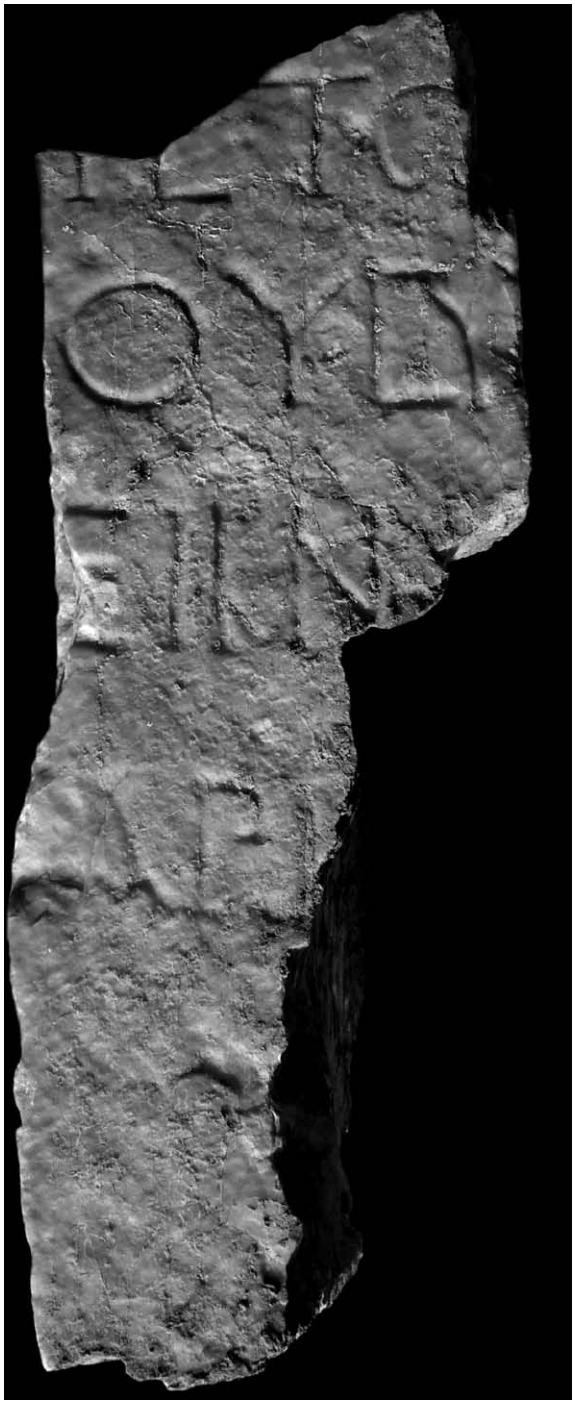
На р. 1 има край на лично име и начало на патроним на посветителя, например [---т]έλης Ἀλε|[ξάνδρου? *e.g.* ὑπὲρ υἱοῦ Ἀπολλ?]ωνίου εὐ|[χαριστήριον], „---тел, син на Александър, посвети благодарствен дар заради сина си Аполоний“.

Фрагмент от посвещение: Кабиле № 26

Надписът се допълва като Ἡδύλη καὶ Κ[--- ὁ σύμ]|βιος εὐξά[μενοι ἀνέθηκαν], „Хедила и съпругът ѝ К--- посветиха, след като се бяха помолили“.

Фрагмент от надгробен надпис: Кабиле № 29

В. Велков се колебае дали надписът е посветителен или надгробен (Велков 1991, 27, № 29; *SEG* 42, 652.4), но формулата μνή[μης | χ]άρι[ν], която може да се възстанови на р. 3-4, без съмнение насочва към надгробен паметник. При внимателния оглед на фрагмента (обр. 11) установих следната буквена наличност:

Обр. 11. Фрагмент от надгробен надпис (снимка Н. Шаранков)
Fig. 11. Fragment of a funerary inscription (photo N. Sharankov)

49 Вероятно не само гръцките имена Аполодор и Аполоний, но и тракийските Аулу-порис и Аулу-зенис са теофорни (за тракийското Αυλου- като съответствие на гръцкото Ἀπόλλων вж. Георгиев 1977, 59).

---Ị Ç·TΩ---
---ṬOYCY---
---EIMNH---
---API---

На р. 1 голямото разстояние след отвесната хаста подсказва, че това по-скоро не е йота, а част от по-широка буква като юпсилон или част от лигатура, например HC. На р. 3 Велков чете ETΩNΓ и ἐτῶν, но върху камъка ясно се вижда EIMNH (с лигатура MNH). Разположението на χάρι[ν] и сигурното допълване на израза μνή[μης] χάρι[ν] показват, че редовете са били сравнително кратки. Надписът би могъл да се възстанови като [- - -]+ς τῷ [έ|αυ]τοῦ συ[γ|γεν]εῖ μνή[μης] | χάρι[ν], „- - - (направи) в памет на своя роднина - - -“[50].

Обр. 12. Надпис върху фрагмент от оброчна плочка (снимка Н. Шаранков)
Fig. 12. Inscription on a fragment of a votive relief (photo N. Sharankov)

Посвещение: Кабиле № 30

В р. 3 може да се прочете ḞORTVṆ- (на това място по-скоро част от лично име на посветител, а не богинята на съдбата). Наличието на разделителен знак преди S на р. 2 е твърде несигурно; може би става дума за -medis като край на патроним на посветител: [- - - s]acrum | [- - - Dio?]medis | [et? - - -] Ḟortuṇ[a|t-? - - -]. Палеографията на надписа сочи към дата през II в.

Посвещение за Зевс (?): Кабиле № 32

В. Велков дава надписа върху този фрагмент от оброчна плочка (обр. 12) като Διὸς Χ | ONNEY |ˆΙ (Велков 1991, 28, № 32; вж. и *SEG* 42, 652.5, където за р. 2 е предложено ỌNCEY), но реалната буквена наличност е ---ḀIMOCXI | ---ẄNЄЄY | ---Ṇ, т.е. вероятно [- - - κ]αὶ Μοσχί|[ων *vel* Μοσχι|[ανὸς ὑπὲρ τῶν ἰδί]ῳν {ε} εὐ|[χαριστήριο]ν, „- - - и Мосхион (*или* Мосхиан) посветиха благодарствен дар за близките си“.

Елинистически фрагмент: Кабиле № 33

Фронтонът с пожеланието [Ἀγαθῇ] τύχηι (Велков 1991, 28, № 33; *SEG* 42, 652.6) е бил самостоятелен елемент, тъй като долната му повърхност е огладена и там няма отчупване; вероятно е бил поставен върху плоча. Формите на буквите и цялостният облик на паметника насочват към (късно?)елинистическа датировка.

---

50 Друга възможна възстановка е [- - -]+στω[ν? τῇ ἑαυ]τοῦ συ[μβίῳ -*nomen*-]ει (*vel* [ἐποί]ει) μνή[μης χ]ά[ριν], „---стон направи в памет на съпругата си ...“.

Фрагмент, споменаващ военен: Кабиле № 35

Във фрагмент А възстановявам буквите VPL·Ȩ до очевидното име на длъжност [d]upl(icarius) ȩ[oh(ortis)], „дупликарий (войник с удвоена заплата) в кохортата“ (вероятно II Луценска кохорта, според насочващата към II в. палеография); над тях личи NE или NḶ. Във фрагмент Б (снимката у Велков 1991, 48, обр. 33[б], е преобърната) на р. 1 буквите са O; Ẹ или Ḷ; S; Ȩ или Ọ: вероятно Oẹṣȩ[o], „Ескус“, като произход на войника. От същия надпис може да е и един малък фрагмент със следи от два реда, с буквите O и Ṭ или Ẹ.

Фрагмент: Кабиле № 36

Надписът е гръцки, а не латински; от единствения ред е запазено Ẉ̣PO, част от думата [δ]ω̃ρο[ν], „дар“, или от гръцко лично име с втори елемент -δωρος.

Надпис от гробница на ветеран: Кабиле № 40

Въз основа на изданията (Seure 1917; Бешевлиев 1934; *IGBulg* III.2, 1777 = V, 5635; Велков 1991, 30-31, № 40) и след оглед на запазените в Ямбол и Кабиле фрагменти и публикуваните фотографии и рисунки възстановявам следния текст:

1. C(aius) Avilius Valens ex (centurione) vetranus (!) Satriae Marciae [co]niuge sua (!) bene merita (!) et sibi vius (!) et sapiens tumulum fecit.

2. Γ(άιος) Ἀουίλιος Οὐ<ά>λης οὐ<ε>τρανὸ<ς> ἐ<ξ> (ἑκατοντάρχου) ζῶν καὶ φρονῶ[ν] τὸ μνημεῖον ἑαυτῷ καὶ τῇ συμβίῳ ἑ<α>υτοῦ Σατρί<ᾳ> Μαρκίᾳ βιωσά<ση> σεμνῶς ἔτη κε′

3. κατεσκεύασεν.

„Гай Авилий Валент, ветеран, бивш центурион, направи приживе и в здрав разсъдък гробницата за себе си и за съпругата си Сатрия Марция, която живя достойно 25 години.“[51]

Подчертаната част от текста е загубена, но е била прочетена от предишни издатели или се вижда на стари рисунки и снимки. Разделителни знаци са използвани след AVILIVS·, VETRANVS·, SVA·, BENE·, MERITA·, SAPIENS· и около знака за центурион ·7·; след TVMVLVM е гравирано листо (всички на р. 1); според рисунката на Ж. Сьор листа е имало и в началото на р. 1 и р. 2. В думата bene има лигатура NE. В гръцкия текст (р. 2) разделителен знак е имало след съкратения преномен Γ· и съкращението за центурион Ρ·, както и около числото на годините ·ΚΕ·. На р. 2 в изгубената лява част след οὐ<ε>τρανός най-правдоподобно изглежда да се възстанови ΕΞ·Ρ·, ἐξ (ἑκατοντάρχου): буквата Ρ (с числово значение 100) е стандартно съкращение за центурион[52]. В ἑ<α>υτοῦ Σατρί<ᾳ> има две недовършени алфи: ΕΛΥΤΟΥΣΑΤΡΙΛ; във

51 Преводът е според гръцкия текст; латинската версия е с известна разлика в словореда и не посочва възрастта на починалата: „... на Сатрия Марция, своята заслужила съпруга, и на себе си“.

52 Всъщност още Ж. Сьор изказва подобно предположение (Seure 1917, 180-181), но само за да го отхвърли, защото според него в надписа би трябвало да има буква Κ, Ε[Κ]Ρ = ἐκ (κεντυρίωνος), без да обърне внимание, че гръцката форма ἑκατόνταρχος започва с гласна и формата на предлога може да бъде ἐξ с кси. Ξ вероятно е било неточно предадено като Ι в по-добрия от двата използвани от Сьор препис: ΟΥΤΡΑΝΟΙΕΙΡΖΩΝ = ΟΥ<Ε>ΤΡΑΝΟ<Σ>Ε<Ξ>ΡΖΩΝ (срв. предаването на сходната с Ξ буква Σ

VIVS вместо VIVVS и ΒΙΩΣΑΣΕΜΝΩΣ вместо ΒΙΩΣΑΣΗΣΕΜΝΩΣ се наблюдава хаплография.

Надписът е от втората половина на II в. (срв. Боянов 2006, 236-237). Допускането на издателите, че името Сатрия е с тракийски произход, е неоснователно, тъй като има само един пример за тракийско име Σατρης (*IGBulg* III.1, 1516, Циле)[53]. Напротив, римският гентилиций Satrius/Satria е засвидетелстван със стотици примери в цялата Римска империя[54]. Самата форма на гробницата/мавзолея също не насочва към хора с местен произход.

Обр. 13. Строителна маркировка върху блок от гробница (снимка Н. Шаранков)
Fig. 13. Builder's mark on a block from a tomb (photo N. Sharankov)

Върху блока с изображение на жрец (Seure 1917, 166-169, № III b, fig. 50 b), свързван със същата гробница, в полето над релефа е врязана обърната огледално буква Z (обр. 13), вероятно строителна маркировка, указваща номера на блока или мястото му в конструкцията.

Фрагмент от надпис: Кабиле № 41

В. Велков не е предложил цялостен допълнен текст за този надпис (Велков 1991, 31, № 41; *AE* 1999, 1383), но огледът на паметника (обр. 14) позволи да се внесат уточнения в четенето[55]:

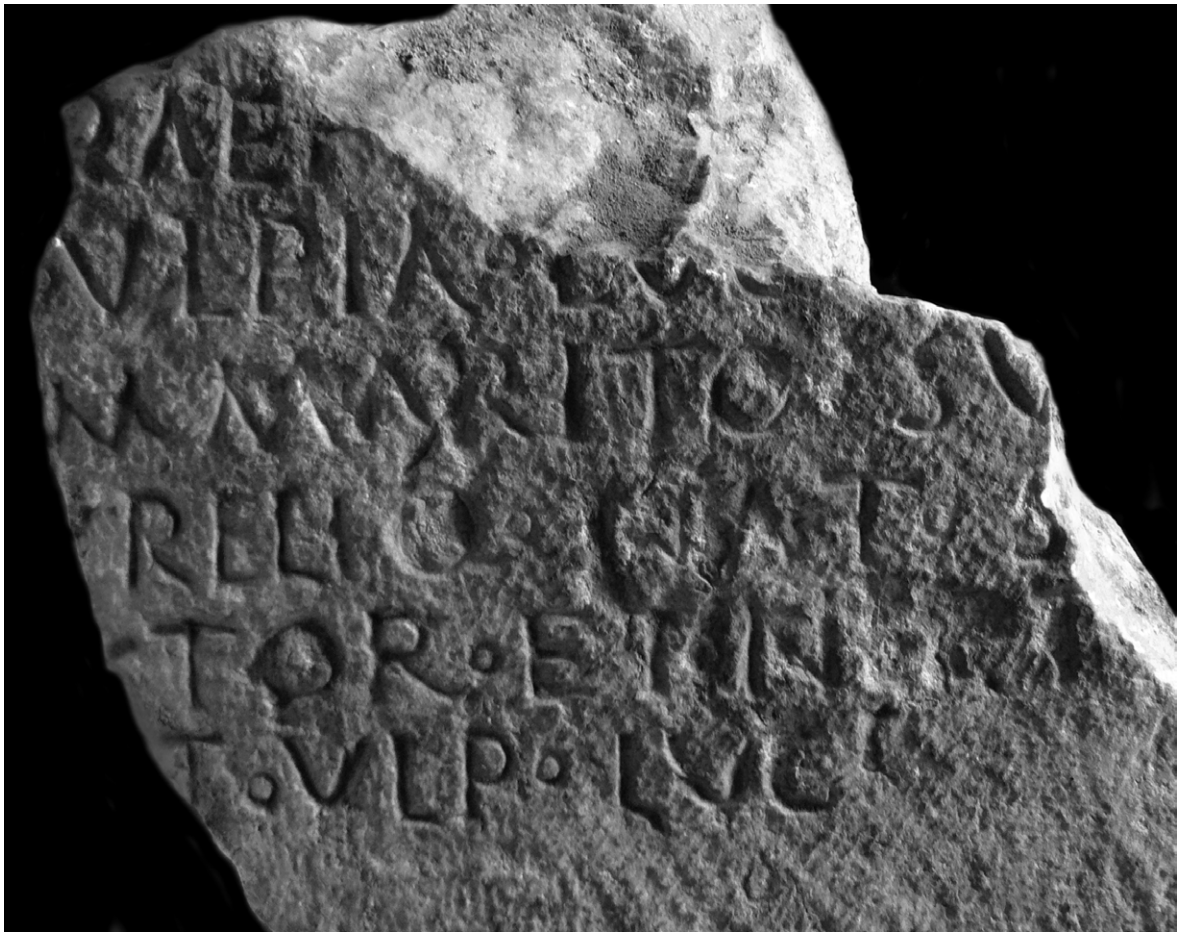
[p]raef[ect-? - - -]
[--] Ulpia Luc[- - -]
[cu]m marito su[o]
[Au]relio Nat(ali?) s[er(vo)?]
[a]c̣tor(e) et nep(o)t(e) [s(uo)?] 5
T(ito) Ulp(io) Luc(---).

също като I). Неоснователни са и твърденията на Сьор, че P не може да е съкращение за центурион, както и че словоредът би трябвало да е обратен по аналогия с латинската фраза ex (centurione) vetranus (тук тъкмо латинската фраза е с необичаен словоред). Слабо вероятно е, ако Гай Авилий Валент е бил жрец, както смята Сьор и както изглежда от изображението на мъж с фиала, това да е било означено – и то само в гръцкия текст – чрез погрешно и съкратено изписване на думата ἱερεύς като εἰρ(εύς).

53 Σάτριος в *IAegThr*, 288 вероятно не е с тракийско име, доколкото родините му, споменати в същия надпис, носят гръцки имена.

54 Срв. Salomies 1998, 215, който поставя Satrius в своята група E (имена, засвидетелствани в между 55 и 80 епиграфски корпуса). Според Саломиес, който разглежда примери за името в източните провинции (Salomies 2001, 168-169), при Сатрия Марция в надписа от Кабиле и Марция Сатрия в надпис от Македония (*IG* X.2.2, 25) името Марция вероятно не е женска форма на гентилиция Марций, а женско съответствие на Марк; съответно тези две римски гражданки може би са получили имената си чрез римски магистрат на име Марк Сатрий.

55 Запазените букви и разделителни знаци са: - -RΛEḶ- - - - - - | - -◦VLPIΛ◦LVÇ- - - | - - M·MARITO◦SV- - | - -RELIO◦NAT◦S- - | - -ÇTOR◦ET◦NEPT◦- - | - -T◦VLP◦LVC◦ *vac.* | *vacat*.

Обр. 14. Фрагмент от латински надгробен надпис (снимка Н. Шаранков)
Fig. 14. Fragment of a Latin funerary inscription (photo N. Sharankov)

„... префект (на кохортата/императорското имение?) ... Улпия Лук--- заедно със съпруга си Аврелий Наталис (?), управител на имение, и внука си Тит Улпий Лук---".

Палеографията на надписа насочва към дата през II в. На р. 1 последната запазена буква би могла да е и Ṛ (т. е. форма от думата [p]raeṛ[ositus]?), но много по-вероятно е възстановяването на длъжността като префект, т.е. или praefectus cohortis, командирът на Втора Луценска кохорта и военния лагер (срв. по-горе бел. 26), или praefectus saltus, префект на императорско имение в района на Кабиле. За когномена на Улпия на р. 2, който може да е бил изписан и съкратено Luc(---), са възможни различни допълнения; нейният внук, също Улпий (р. 6), вероятно е носел мъжкия вариант на същия когномен. Допълването на р. 4-5 не е напълно сигурно, но едва ли може да се мисли за <et> nat(o) s[uo | Vi]ctor(e), „и детето си Виктор", както заради липсата на съюз et, така и заради nato вместо filio, а и би липсвал гентилиций за Виктор; още по-съмнително би било [Au]relio nat(ione) S[--(---)]; прочитът на първата частично запазена буква на р. 5, от която се вижда само горният десен край, като Ṣ вместо Ḍ също не би довел до по-смислено допълване. Затова най-вероятно изглежда възстановяването на длъжността s[er(vus) a]ctor, въпреки привидното противоречие между s[er(vus)] и наличието на римски номен, още повече че надписът по всяка вероятност споменава и префект. Възможно е управителят на имението да е бил роб на име Наталис, впо-

следствие освободен и станал Аврелий (срв. споменаването му на второ място след съпругата, както и това, че внукът носи гентилиция на баба си); известни са и примери за управители на имения, които със сигурност не са роби, но се обозначават като servus actor, като Арелий Виталис: Arelli Vita[lis] ser(vi) act(oris) (*CIL* VII, 22774 = *AE* 1906, 11)[56]. Ако предложената възстановка е правилна, тя би била допълнителен аргумент за наличие на императорско имение при Кабиле.

Обр. 15. Посветителен надпис върху фрагмент от статуя на Аполон Китаред (снимка Н. Шаранков)
Fig. 15. Dedicatory inscription on a fragment of a statue of Apollo Citharoedus (photo N. Sharankov)

Фрагмент от статуя на Аполон: Кабиле № 42

Според Велков фрагментът, който той чете като [Ἀγαθῆι] τύχηι | - - - NZON | - - - I, е може би част от погребално угощение (Велков 1991, 31, № 42; *SEG* 42, 653), но това противоречи както на облика на самия фрагмент, така и на запазения текст. Формулата [ἀγαθῇ] τύχῃ е твърде неуместна за надгробен надпис, а на р. 2-3 единственото възможно допълнение е причастието [σ]ῴζον|[τ]ι, „спасяващ“ (в дателен падеж), характерен епитет на Аполон. Самият фрагмент (обр. 15) представлява долна част на китара[57], и тъй като внимателният оглед показа наличие на отчупване отляво, предпазливо допускам, че китарата е била част от статуя на Аполон Китаред, като вляво инструментът се е допирал до дрехата или тялото на бога[58]. Следователно фрагментът е от посвещение, чийто надпис може да се възстанови така:

[Ἀγαθῇ] τύχῃ.
[Φοίβῳ σ]ῴζον-
[τ]ι.

“На добър час. На Спасителя Феб”.

Възстановявам името Феб въз основа на паралели като *IGBulg* III.2, 1594 (Φοίβῳ σώζοντι) и заради малкото място, не допускащо по-дългото Ἀπόλλωνι. Вероятно тек-

56 Вж. за това Carlsen 2013, 189-191; както и списъка на епиграфски засвидетелствани actores от Италия у Aubert 1994, 463-476, сред които срещаме имена като Domitius Zosimus (Aubert 1994, 463, № C10) и M. Paquius Aulanius (Aubert 1994, 469, № C76). За управителите на имения и специално actores и функциите им вж. Aubert 1994 и Carlsen 1995, 121-142.

57 Благодаря на Ив. Вълчев, който ми обърна внимание на приликата на фрагмента с лира.

58 За различните типове на Аполон Китаред вж Lambrinudakis et al. 1984, 199-213, 322-323, както и съответните римски варианти (Simon, Bauchhenss 1984a), напр. статуята на Аполон Музагет от Тиволи (Simon, Bauchhenss 1984a, 385-386, № 65).

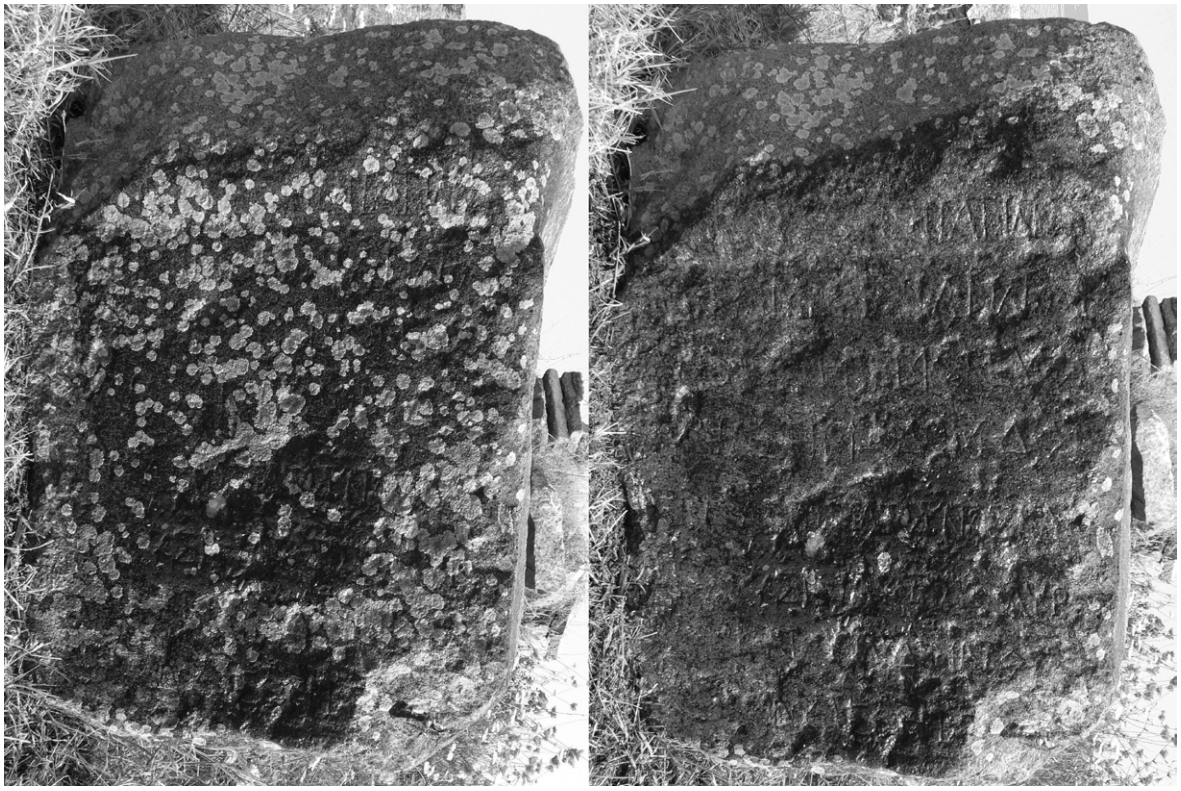
Обр. 16. Естампаж на р. 1-7 на надпис за строеж на крепостни стени, 297 г. сл. Хр. (по Велков 1991, 36, обр. 8)
Fig. 16. Squeeze of l. 1-7 of a building inscription for fortification walls, AD 297 (after Велков 1991, 36, fig. 8)

стът е продължавал върху базата на статуята отдолу с имена на посветител(и) и посветителна формула.

III. Надписи от периода на Тетрархията

Надпис от 297 г. за строеж на крепостни стени: Кабиле № 9

В корпуса на В. Велков надписът е предаден частично, с главни букви, и е предложено разчитане само за отделни думи; датиран е в първата половина на III в. (Вел-

Обр. 17. Строителният надпис от 297 г. сл. Хр. преди и след почистване на лишеите от повърхността (снимки Н. Шаранков)
Fig. 17. The building inscription of AD 297 before and after its surface had been cleaned of lichen (photo N. Sharankov)

ков 1991, 18, № 9; *SEG* 42, 645). Наскоро, въз основа на неколкократна аутопсия на паметника и сравнение със снимката на естампажа в публикацията (обр. 16 = Велков 1991, 36, обр. 8), изясних по-голямата част от текста, идентифицирах споменатия провинциален управител и уточних датата на надписа, но последните редове оставаха неясни и несигурни (Шаранков 2014b, 279-280). След допълнителен оглед на надписа, включително след като почистих лишеите, с които камъкът беше изцяло покрит (обр. 17), и снемане на нов естампаж успях да установя цялостния текст, който се оказа изключително важен за историята на Кабиле. Пясъчниковият блок, висок 70 см, широк 51 см и дебел 40 см, вероятно е бил постамент за статуя, тъй като върху горната повърхност има специфични жлебове. Отдолу базата изглежда цяла и вероятно не е имало повече текст.

[- - - - - - - - - - - - - - - - κυρί]-
[οις?] ἡμῶν [Μ]α[ξ]ιμιανῷ Σ[εβ(αστῷ)]
τὸ ε′ καὶ Μα[ξι]μιανῷ Καί-
σαρι τὸ β′, ἡγεμονεύον(τος)
τοῦ διασημ(οτάτου) Δομ(ιτίου) Δομ-
γείνου, ἐπιστατοῦντος κα- 5
[τὰ κέ]λευσιν αὐτοῦ Αὐρ(ηλίου)
[Οὐ]λπιανοῦ (?) ὠρδινάτου
[ἐτ]ειχίσθη ἡ π[όλις].

„... (в консулството) на нашите господари Максимиан Август за пети път и Максимиан Цезар за втори път (297 г.), когато управител беше пресъвършеният (= vir perfectissimus) Домиций Домнин, а надзорник по негова заповед беше центурионът (ordinatus) Аврелий Улпиан, градът бе ограден с крепостни стени."

Лигатури: p. 1: ḤMṂN, NW; p. 2: NWK; p. 3: НГ, NE; p. 5: NT; p. 7: WP; p. 8: НП. Формите на буквите са характерни за втората половина на III – началото на IV в. Наклонени черти са поставени след използваните като числа букви Е′ (p. 2) и В′ (p. 3). Поради лошото състояние на камъка не може да се прецени дали е имало разделителни знаци на празните места, разделящи отделни думи и фрази, както и около съкратените имена. Възстановяването на когномена на центуриона на p. 7 не е сигурно: първите букви в реда липсват, следва \ (A или Λ), после три вертикални хасти I I I, и ḀNOY. Глаголът на последния ред може да е бил и с някаква представка, но това не променя смисъла на текста. В началото на текста са изгубени един или два реда, първият от които най-вероятно с обичайното пожелание ἀγαθῇ τύχῃ, а вторият може би с някакви епитети към имената на двамата консули Максимиан Август и (Галерий) Максимиан Цезар. Това, че консулите са двама от тетрарсите, навярно е причина консулската дата да бъде поставена в началото на надписа[59].

Надписът се датира точно през 297 г. Името на управителя Домиций Домнин, vir perfectissimus, е известно от надписите върху бази за статуи на четиримата тетрарси – августите Диоклециан и Максимиан и цезарите Констанций и (Галерий) Максимиан – от театъра на Хераклея/Перинт (*IPerinthos*, 14-17; датирани най-общо по времето на Първата тетрархия, 293-305 г.), поради което се смяташе, че Домнин е бил управител на провинция Европа, към която принадлежи Хераклея (*PLRE* I, 266, s. v. Domninus 6). Новото четене на надписа от Кабиле, който не е бил част от провинция Европа, а от Тракия или Хемимонт[60], обаче поставя въпроса каква точно е била заеманата от Домнин длъжност (стандартната преддиоклецианова формулировка ἡγεμονεύων може да означава както управител на провинция, така и наместник на диоцез). Той може да е бил последователно управител на две различни провинции (Европа и Тракия/Хемимонт) в рамките на диоцеза Тракия; или пък управител на целия диоцез, т.е. agens vice praefecti praetorio (по-късният термин за длъжността е vicarius), при което надписите от Хераклея и Кабиле биха били със сходна дата. Третата възможност е да предположим, че раздробяването на южната част на диоцеза Тракия на по-малки провинции не е било осъществено веднага, а в първите години след Диоклециановата

59 Подобна подредба не е рядкост, вж. напр. *CIL* III, 8568: DD(ominis) nn(ostris) [[Diocletiano]] Aug(usto) VII et [[Maximiano]] Aug(usto) VI co(n)s(ulibus) | Kal(endis) Aprilib(us) porticus theatri sumptu publico | coloniae Ammaedarensium restitutae, „в консулството на нашите господари Диоклециан Август за седми път и Максимиан Август за шести път, на априлските календи (= 1 април 299 г.), портиците на театъра бяха възстановени на обществени разноски на колония Амедара"; *CIL* VI, 31868: [DD.] nn. Maximiano Aug(usto) V | [et] Maximiano Caes(are) II cons(ulibus), | [de]cessit Valerius Victor | Paternus v(ir) p(erfectissimus).

60 За хипотезата за принадлежността на Кабиле към провинция Хемимонт вж. последно Лозанов 2005, 458. Представеният в публикацията надпис, в който Лозанов разчита името на град Диосполис (?), се нуждае от допълнително проучване; втората буква в ΔIOC на p. 2 може да бъде възприета и като P (ΔPOC), срв. и голямото разстояние, което би се получило между предполагаемата йота и следващата буква O (4 см; в останалите случаи разстоянията между отделните букви са от 1,5 до 2 см).

реформа тя все още е била обща провинция, може би под името „Европа и Тракия“[61].

Изключително важна е информацията за изграждане на крепостни стени в последния ред от текста. Надписът е открит близо до югозападната порта на късноримския кастел, използван вторично в градеж, но вероятно не е бил пренесен отдалеч; ако паметникът представлява база за статуя, логично е тя да е била издигната непосредствено до крепостната стена, навярно при портата. Досега строежът на стените на кастела беше поставян в началото – първата половина на IV в. (вж. напр. Лозанов 2006, 162-164; Лозанов, Бакърджиев 2007), като обикновено датата му се обвързваше със строителния надпис от 309-310 г., който обаче не се отнася за строеж на крепостна стена (срв. ревизирания му текст по-долу). Цялостният прочит на надписа от 297 г. вече ни позволява да отнесем изграждането на крепостта (или поне части от нея) към тази година.

Надписът за пръв път документира и новия статус на Кабиле като град – ἡ π[όλις], докато в по-ранните надписи от II-III в. се говори само за военен лагер (castra; τὰ κάστρα Καβύλης, засвидетелствано най-късно в надписа в чест на император Аврелиан от 270-275 г., Велков 1991, 21-22, № 12). Предполагам, че промяната на статуса е станала в началото на периода на Тетрархията и изграждането на крепостни стени през 297 г. е било едно от първите действия, свързани с обособяването на новия градски център. Повече данни за значението на Кабиле като град и административното му устройство могат да се изведат от разгледания по-долу надпис от 309-310 г.

Надпис за строеж на тъкачница от 309-310 г.: Кабиле № 10 б

Гравираният от обратната страна на плочата с латинския надпис за храма на Долихен строителен надпис от периода на Четвъртата тетрархия (Велков 1991, 20-21, № 10б; *SEG* 42, 646 [b]; Stefan 2004, 285-288, № 9; 2005, 203, № 16; *SEG* 54, 638) е най-късният точно датиран лапидарен епиграфски паметник от Кабиле. След наместване и преподреждане на няколко от фрагментите (обр. 18)[62] и внимателно проучване на частично запазените букви достигнах до почти пълно възстановяване на текста, което даде допълнителна информация както за построената сграда, така и за устройството на Кабиле през този период.

Ἀγαθῆι τύχηι.
Ὑπὲρ ὑγίας κ̣α̣[ὶ νείκ]ης καὶ ἐωνίου δ[ιαμο]νῆς
τῶν δ̣ε̣σ̣π̣[οτῶν ἡ]μῶν Γ̣α̣λ̣(ερίου) Οὐαλ(ερίου) Μα[ξιμια]ν̣ο̣ῦ̣
καὶ Λικ[ιννια]ν̣(οῦ) Λ̣ι[κι]ννίου [Σεβ(αστῶν) καὶ Γαλ(ερίου) Ο]ὐαλ(ερίου)
Μαξιμ[ίνου] Καίσαρος [καὶ Φλαβ(ίου) Οὐα]λ̣(ερίου) 5
[Κων]σ̣τ̣αντίνου υἱῶ<ν> βασιλ̣έ̣ω̣ν κ[αὶ τῆς δε]σ-
[ποί]νης ἡμῶν Γαλερίας Οὐα[λερίας Σεβ(αστῆς)]
[ὁ δ]ιασημότατος ἡ̣[γ]ε̣μὼν Τάδ(ιος) Ἀλ[έξανδρος?]
[τὸ] γ̣υνε̣[κῖο]ν κατεσκεύα[σε κα]ὶ ἀνενε[ώσατο]
τῇ λαν[πρᾷ] Καβυληνῶν [πόλει, λο]γ̣[ι]σ̣τ̣[εύον(τος)] 10
Μ(άρκου) Αὐρ(ηλίου) Εὐγ̣[ε]νίου, ἐπιμε[λ]ο̣υμ[ένων Αὐρ(ηλίων) Ἰου?]-

61 По този въпрос вж. по-подробно Шаранков 2014b, 280-281.

62 В четенето на Велков липсват фрагментите с края на р. 2-3, края на р. 4-6, крайните фрагменти на р. 6 и р. 8-9, и началният фрагмент на р. 12; група фрагменти с началните части на р. 9-12 е неправилно поместена с един ред по-надолу (срв. Велков 1991, 37, обр. 10).

Обр. 18. Надпис за строеж на тъкачна работилница в „блестящия град Кабиле“, 309-310 г. (снимка Н. Шаранков)
Fig. 18. Building inscription for a textile workshop in the “splendid city of Cabyle”, AD 309-310 (photo N. Sharankov)

λιανοῦ καὶ Ἰ[ολυ]αίνου δεκαπ[ρώτων καὶ Ἀρι]-
σ̣τ[άρ]χ[ο]υ (?) [καὶ Ἰ]ω̣βιανοῦ καὶ Πύρ̣ο̣[υ καὶ - - - (?)].
ε̣ὐ̣[τ]υχῶς.

“На добър час! За здравето и победата и вечното просъществуване на нашите господари Галерий Валерий Максимиан и Лициниан Лициний Августи и Галерий Валерий Максимин Цезар и Флавий Валерий Константин, синове на императори, и на нашата господарка Галерия Валерия Августа. Пресъвършеният управител Тадий Александър (?) съоръжи и възобнови тъкачницата за блестящия град Кабиле, когато логист беше Марк Аврелий Евгений, а отговорници бяха Аврелиевците Юлиан (?) и Полиен, декапроти, и Аристарх (?) и Йовиан и Пир (и ...?). Щастливо!”

Надписът заема почти цялата повърхност на плочата (вис. 56 см, шир. ок. 80 см), като от всички страни е оставено поле, широко 2,5 см. Полето, както и редовете, са предварително разчертани; последният р. 14 попада в долното поле; буквите са оцветени с червена боя; височината на буквите е 2,7 см (р. 1); 3,2 см (р. 2-13); 1,4 см (р. 14). Лигатури: р. 2: WN, NHC; р. 7: NHC; р. 8: HM, MWN; р. 9: NK; р. 14: WC. Разделителни знаци са използвани на р. 3 след ГАЛ и след ОҮАЛ; на р. 4 след [О]ҮАЛ; на р. 5

Обр. 19. Строителен надпис от 309-310 г.: детайл от р. 12-13 (снимка Н. Шаранков)
Fig. 19. Building inscription of AD 309-310: detail of l. 12-13 (photo N. Sharankov)

след крайната буква Λ̣; на р. 7 след HMWN и след ΓΑΛΕΡΙΑC. Празно място има на р. 6 след TINOϒ; на р. 7 след NHC; на р. 8 след MWN и след TAΔ; на р. 11 след MAP, след AϒP и след NIOϒ; на р. 12 след Λ̣IANOϒ. На р. 6 има малко отчупване между W и B в долната част на реда, но по-скоро не е имало лигатура WNB, а крайното N в υἱῶ<ν> просто е било пропуснато; малкият фрагмент с частично запазените букви +NK вероятно принадлежи към този ред (βασιλέ̣ω̣ν̲ κ̲[αί]), но може да спада и към някой от по-долните редове (напр. р. 12: δεκαπ[ρώτ]ω̣ν̲ κ̲[αί]). Когноменът на управителя на р. 8 би могъл да се допълни и по друг начин, напр. Ἀλ[βῖνος], Ἀλ[ύπιος]. В началото на р. 9 запазените букви – част от Γ̣, после ϒN, след това Ε̣ (или Σ̣, но последователност υνσ не е вероятна), сетне две-три липсващи букви и N – допускат като единствена смислена възстановка γυνε̣[κῖο]ν = γυναικεῖον (за изписването срв. на р. 2 ἐωνίου вместо αἰωνίου). В края на р. 10 частично запазените букви Γ̣[.]Σ̣T и контекстът, който изисква тук причастие, обозначаващо ръководния местен магистрат, позволяват допълването [λο]γ[ι]σ̣τ[εύον(τος)]. Началната буква на р. 12 би могла да бъде и Λ̣, и възстановяването на името на р. 11-12 като [Ἰου]|λιανοῦ е само примерно; Π̣[ολυ]α̣ίνου на р. 12 също не е напълно сигурно. В последните запазени букви на р. 12 ΔΕΚΑΠ- А. Стефан е разпознала длъжността декапрот (δεκαπ[ρώτου]), която обаче трябва да е в множествено число (δεκαπ[ρώτων]), тъй като след преподреждането на фрагментите се оказа, че пред нея стоят две имена. Запазените букви от името в началото на р. 13 (евентуално започващо в края на р. 12) Σ+[..(.)]X[O]ϒ допускат различни възстановки, например някое от многобройните имена на -αρχος и -μαχος (но Σύμμαχος би било твърде дълго). На р. 13 думите καὶ Πύρ̣ρ̣[υ] са изписани върху заличен текст, който може да се разчете като ΔΕΚ̣Α̣Π̣Ρ- (обр. 19), т.е. δεκ̣απρ[ώτου *vel* -ώτων]; възможно е буквите да са били премахнати поради недостиг на място за изписването на имената на всички епимелети, тъй като това е последният ред с нормална височина в надписа, но по-скоро става дума за поправяне на случайна грешка (състояща се във възпроизвеждане на идентичния

текст, който се намира точно отгоре на р. 12).

Надписът се датира във времето на Четвъртата тетрархия и по-точно между началото на 309 г., когато Максимин (Дая) и Константин получават титлата filii Augustorum, и май 310 г., когато Максимин Дая е обявен за август (Kienast et al. 2017, 276, 287)[63].

Споменатият управител Тадий Ал--- (напр. Ал[ександър], Ал[бин], Ал[ипий]?), носещ характерната за периода от Галиен до Константин Велики конническа титла vir perfectissimus (гр. διασημότατος), не е известен от други източници[64]. Както и в разгледания по-горе случай с Домиций Домнин, думата ἡγεμών е двусмислена и не позволява да се разбере дали той е бил управител на провинцията, към която е спадал Кабиле (Тракия, Хемимонт, „Европа и Тракия“?), или на целия диоцез Тракия[65].

Надписът съобщава за изграждането на γυναικεῖον, държавна тъкачна работилница. Късноантичните гинекеи били свързани най-вече с производство на (вълнени) облекла за войската и статусът им бил сходен с този на оръжейните фабрики; били ръководени от прокуратор. Досега имаше данни само за една тъкачница в диоцеза Тракия – в Хераклея/Перинт, спомената в надгробен надпис на неин служител (*IPerinthos*, 179)[66]. Като продукция на същата работилница Л. Робер е определил и фрагмент от късноантична тъкан (съхраняван в Музея на текстила във Вашингтон), върху който се чете името Хераклея, Ἡρακ|λείας (Seyrig, Robert 1956; цветна снимка у Trilling 1982, 31, pl. 1; срв. Велков 1959, 115-116). С надписа от Кабиле броят на тъкачниците в диоцеза Тракия се изравнява с броя на другия вид държавни работилници, двете оръжейни фабрики, засвидетелствани за Хадрианопол и Марцианопол[67].

Организирането на държавни оръжейници и тъкачници е характерно за периода на Тетрархията и изглежда е резултат от желанието на императорите снабдяването на войската да не зависи от частни производители и да не е обвързано с постоянно

---

63 А. Стефан е прецизирала датата между втората половина на 309 г. и началото на юни 310 г., най-вероятно през януари-февруари 310 г. (Stefan 2005, 203).

64 Познат е управител на (провинцията или диоцеза?) Тракия Емилий Александър, vir perfectissimus (*PLRE* I, 43, s.v. Aemilius Alexander 16), чийто мандат се датира в периода на Първата тетрархия според новооткрит надпис от Стара Загора (Шаранков 2016, 973, обр. 1). Той изглежда е идентичен с провинциалния управител Александър, известен от рескрипт на император Диоклециан, издаден на 8 юни 303 г. в Дуросторум (*PLRE* I, 39, s.v. Alexander 1).

65 Велков допълва буквата Τ след [ἡγε]μών като τ[ῆς Θρᾴκης], но след добавянето на новия фрагмент се установи, че тя е част от гентилиция на управителя Τάδ(ιος), а името на провинцията/диоцеза не е било съобщено в текста.

66 Αὐρ. Λούστας ἐ{υ}κ τ<οῦ> γοινεκίου (!) ζῶν καὶ φρονῶν κατεσσκεύασα τὸ λατόμιν ἐμαυτῷ καὶ τῇ γοινεκί (!) μου καὶ τοῖς τέκ<ν>οις μο<υ>· εἰ δέ τις ἕτερο<ν> τολμήσι τινὰ ξένον {ον} καταθέστεν (!), δώσι τῷ γοινεκίῳ (!) ἀσήμου λ(ίτρας) γ' – „Аз, Аврелий Лустас от тъкачната работилница, приживе и със здрав разсъдък съоръжих гроба за мен, жена ми и децата ми; ако някой дръзне да положи някой друг чужд човек, ще даде на тъкачната работилница 3 либри неозначен благороден метал (т.е. не под формата на монети)“. Срв. фонетичното изписване на γυναικεῖον като γοινεκῖον, подобно на γυνε̣[κῖο]ν в надписа от Кабиле.

67 Споменати в Notitia dignitatum, Or. XI: Fabricae... Thraciarum duae: 1) Scutaria et armorum, Hadrianopoli Haemimonti; 2) Scutaria et armorum, Marcianopoli – „фабрики... в Тракия две: 1) за щитове и оръжия, в Хадрианопол в (провинция) Хемимонт; 2) за щитове и оръжия, в Марцианопол“; фабриката в Марцианопол е известна и от надгробния надпис на Флавий Зенис, който е бил центенарий там (*IGBulg* V, 5129); за фабриките вж. и Велков 1959, 112-114. В частта на Notitia dignitatum за Изтока липсва изброяване на гинекеите по градове и провинции, каквото има в частта за Запада. За Тракия няма сведения за други два типа държавни работилници – за ленени изделия (linyphia) и за боядисване на прежди и тъкани (baphia). Неясно е какво точно са произвеждали „ергастериите“ в Евдоксиопол, първоначално държавни, а през 404 г. прехвърлени на градския съвет (Велков 1959, 114-115).

покачващите се цени на свободния пазар. Първоначалното създаване на тъкачната работилница в Кабиле може би е станало още при Диоклециан, ако трябва да възприемаме буквално донякъде странната фраза „съоръжи и възобнови“ в надписа[68]. От друга страна едно сведение на Лактанций за Галерий, който при гоненията срещу християните обичал да наказва дори знатни жени, като ги пращал да работят в гинекеите[69], косвено свидетелства за разпространението на този вид работилници именно по негово време, както и за специалните грижи на императора за тъкачното производство (срв. Wild 1976, 54). Държавните работилници, свързани с военното производство, често са устройвани на места, където са били разположени военни части, каквато имаме и в Кабиле[70]. Изборът на мястото за създаване на гинекея навярно е бил обусловен и от наличието на достатъчно суровини, т.е. добре развито овцевъдство, както и традиции в производството на вълнени изделия[71]; роля може да е изиграло и съществуването на императорско имение около Кабиле[72].

Доколкото ми е известно, досега на територията на Римската империя не са откривани други надписи за строеж на тъкачни работилници. В това отношение би било много полезно да се идентифицира и сградата (или сградите?) на тъкачницата в Кабиле, която вероятно е била разположена в късноантичния кастел[73]. Разпознаването ѝ обаче навярно би било трудно поради липсата на паралели: при все многобройните сведения за гинекеи от късноантичния период, включително с посочване на градовете, където са се намирали, все още няма сигурно идентифицирани при археологически проучвания тъкачници[74]. Аргументи за определяне на сградата биха

---

68 Срв. същата фраза в почетен надпис от Парос за жена гимназиарх, която „съоръжила и обновила“ пострадалия от много години гимназион (*IG* XII.5, 292: κατεσκεύασεν καὶ ἀνενεώσατο ἀπὸ πολυετοῦς χρόνου πεπονηκότ[ι] γυμνασίῳ).

69 Lact., Mort. pers. 21.3-4: (3) Torquebantur ab eo [*i.e.* (Galerio) Maximiano] non decuriones modo, sed primores etiam civitatum, egregii ac perfectissimi viri, et quidem in causis levibus atque civilibus. Si morte digni viderentur, cruces stabant, sin minus, compedes parati. (4) *Matres familias ignavae ac nobiles in gynaeceum rapiebantur*; si quis esset verberandus, defixi in stabulo pali quattuor stabant, ad quos nullus umquam servus distendi solebat.

70 При Тетрархията това вероятно продължава да е I Атонска кохорта, чието име – Ἀθοη(τῶν) – може да се разчете в един непубликуван графит от първата половина на IV в.

71 Макар и да не могат да бъдат използвани като аргумент, данните за ямболския край като значително средище на производството на вълна и вълнени изделия през османския период най-малкото показват, че районът е подходящ за подобни дейности.

72 Например императорското имение край Циле е било свързано с животновъдство, срв. посвещението на Прокул, определен като ἐπικτηνείτης (главен отговорник за стадата/конете), и неговия „колега“ Евтихиан (*IGBulg* III.1, 1519; Velkov 1980, 146-147; Gerov 1988, 78). Посвещението от Робово *IGBulg* V, 5652, направено със средства от продажбата на „свещени“ (т.е. императорски) жребци (ἐκ τειμῆς πώλων ἱερῶν), също пряко свидетелства за отглеждането на животни в императорските имения в района.

73 В публикациите информацията за местонамирането на надписа е противоречива: между западната крепостна стена на лагера и термите (Танчева-Василева 1994, 206); при източната фасада на термите (според инвентарната книга на РИМ-Ямбол, № II-3018); преизползван като праг между първото и второто помещение на термите (Tančeva-Vasileva 2000, 430). За късноантичния военен лагер вж. Танчева-Василева 1986 (= Tančeva-Vasileva 1990); 1994; Tančeva-Vasileva 2000; Лозанов 2006b, 161-167; за жалост поцялостна публикация на проучванията липсва. Според Ст. Бакърджиев и Ив. Лозанов, с които обсъдих този въпрос, е възможно тъкачницата да е свързана с първия строителен период на някоя от разкритите сгради – казармите (с оглед на специфичната планировка) или термите (заради наличието на добро водоснабдяване, за чието значение срв. следващата бележка).

74 Както посочих по-горе, в Notitia dignitatum списък на гинекеите (и другите видове работилници, свързани с тъкани) е запазен само за западния дял на империята (Not. dign. Occ. XI); споменавания на тъкачници има в редица императорски постановления, а техни служители са документирани и епиграфски, както в цитирания надгробен надпис от Хераклея/Перинт. За писмените

могли да бъдат по-особената планировка, наличието на големи работни и складови помещения, елементи от тъкачни станове, инструменти и други находки, свързани с тъкането[75]. От друга страна, част от служителите на държавните тъкачници вероятно са работели по домовете си, като в гинекейона само са получавали суровините и са предавали готовата продукция. Възможно е тъкачницата в Кабиле да е била устроена и във вече налични по-стари сгради (срв. Wild 1976, 53), като това би могло да е отразено в думите „съоръжи и възобнови".

Освен с данните за тъкачницата надписът от 309-310 г. е много важен и като свидетелство за новия статус и устройството на Кабиле. На р. 10 се разчита официалното наименование „блестящият град на кабиленци", ἡ λαμπρὰ Καβυληνῶν πόλις (в надписа в дателен падеж, τῇ λαν[πρᾷ][76] Καβυληνῶν [πόλει]), което досега ни убягваше, тъй като група от три фрагмента беше неправилно помествана един ред по-надолу и началото на титлата ΤΗΛΑΝ попадаше сред имената на магистратите. Тази титла показва не само промяната в статуса на Кабиле, който преди Тетрархията е военен лагер, но и привилегированото положение на новия град[77]. През късноантичния период „блестящ" се среща като епитет само на още два града в диоцеза Тракия – Хераклея/Перинт (ἡ λαμπρὰ Ἡρακλεωτῶν πόλις в споменатите по-горе надписи върху постаменти за статуи на тетрарсите, *IPerinthos* 14-17) и Нове ([τ]ῇ λαμπρᾷ Νοβησί[ων πόλει] в посвещение на примипиларии на Първи Италийски легион, Łajtar 2013)[78]. Трудно е да се разкрият причините, довели до повишаването на статуса на Кабиле, но е възможно сред тях да са както наличието на военна част, така и създаването на държавната тъкачница.

Като епонимен градски магистрат в надписа е посочен логистът (гр. λογιστής = лат. curator civitatis) – чиновник, назначаван от римските власти, който в тази епоха на

сведения за гинекеите и възможностите за разпознаването им по археологически път вж. Wild 1967; 1976. Заради наличието на съоръжения за пране и боядисване на дрехи (?) и връзката с акведукт, осигуряващ значителни количества вода, част от Диоклециановия комплекс в Сплит понякога се тълкува като гинекей, какъвто според Notitia dignitatum е имало в града (вж. последно Belamarić 2004); структури, свързани с боядисване (?), са идентифицирани чрез сходни аргументи като част от гинекей в Картаген (също споменат в Notitia dignitatum), но както основателно отбелязва А. Уилсън, археологическите данни са твърде недостатъчни за подобни заключения (Wilson 2004, 159-160).

75 За технологията на тъкането, видовете тъкачни станове и пр. вж. Wild 1970; 2008. Към тъкачницата може да е имало и съоръжения за боядисване на преждата, макар че за това – особено за оцветяването с пурпур – е имало специализирани работилници (baphia = гр. βαφεῖα, „бояджийници"), чиято продукция се разпращала в гинекеите. В Тракия, както споменах, няма данни за такива работилници, но в два надписа са засвидетелствани занаятчии, свързани с производство и продажба на пурпур и оцветени с пурпур изделия – [P]r[i]mus (или [Fi]rmus?) purpurarius (Ковачевец, III-IV в.: Kalinka 1906, 184, № 211, Fig. 63) и Εὐγένιος πορφυροπώλης (в надписа в родителен падеж, Εὐγενίου πορφυροπόλου (!), Панион, IV-V в., Dumont, Homolle 1892, 411, № 86ᵍ).

76 За изписването на λαν[πρᾷ] с N вместо λαμπρᾷ срв. *IGBulg* III.2, 1567: ἐν τῇ λανπρᾷ καὶ ἐλευ<θέ>ρᾳ Τραιανέων πόλ[ει], както и често срещаното λανπροτάτη (напр. в *IGBulg* II, 637, 642; III.1, 882, 1384; III.2, 1705; IV, 2033). За явлението и причините му вж. Mihailov 1943, 72; Slavova 2004, 97-99.

77 Разцветът на Кабиле при Тетрархията личи много ясно и от археологическите данни, вж. напр. Лозанов 2006b, 161-167; срв. и намереното в хореума съкровище от ауреуси с дата 293-311 г. (Драганов 1995).

78 Августа Траяна е наречена „блестящият и свободен град на траянците" в надпис (цитираният в бел. 76 по-горе *IGBulg* III.2, 1567), отразяващ специалния статус на града по времето на император Галиен, който е бил обявен и за първи архонт. Иначе през II-III в. е обичайна превъзходната степен на епитета, λαμπροτάτη, давана на много градове в Тракия като Филипопол (ἡ λ. μητρόπολις, „най-блестящата метрополия"), Перинт, Августа Траяна, Сердика, Хадрианопол, Никополис ад Иструм, Месамбрия.

силно ограничаване на градското самоуправление замества характерните за предишния период изборни длъжности (Mancini 1910)[79]. Името му Марк Аврелий Евгений най-вероятно показва получаване на римско гражданство от предците му чрез едикта на Каракала, а гръцкият когномен може би е индикация за местен произход.

Другата спомената градска длъжност са декапротите, двама[80] от които оглавяват списъка с отговорниците за строежа на тъкачницата. През периода I-III в. длъжността на декапротите се среща в много надписи от източните провинции (точните ѝ функции са предмет на обширни дискусии)[81]; тя обаче изчезва навсякъде през втората половина на III в., като най-късно е премахната в Египет – през 302 г. Ето защо смятам, че е неправилно да приравняваме декапротите от 309-310 г. в Кабиле – длъжност, безспорно въведена при получаването на градски статус по времето на Тетрархията – с декапротите в източните провинции от периода на Принципата. Предполагам, че тук под δεκάπρωτοι се имат предвид първенците на градския съвет на Кабиле, т.е. думата съответства на латинското понятие decemprimi (curiales), с което в късноантичните юридически текстове са наричани първите членове (принципалите) на местните курии[82].

Благодарности

Мое приятно задължение е да благодаря на всички участници в проучванията в Кабиле и на колегите от музеите, в които се съхраняват надписите[83], за съдействието, което ми оказаха при работата с епиграфските паметници, както и за ползотворните дискусии по въпроси, породени от предложените от мен нови четения и интерпретации. Особено признателен съм на директора на РИМ – Ямбол Ст. Бакърджиев и на колегите от катедра „Археология“ в СУ „Св. Климент Охридски“ Ив. Вълчев и Ив. Лозанов. Във връзка с надписа за строеж на тъкачница от 309-310 г. дължа специални благодарности на Дж. П. Уайлд, най-изтъкнатия изследовател на римското тъкачно производство, за ценните му насоки и коментари.

---

79 Срв. идентичния случай в строителен надпис от времето на император Галерий от Филипопол, датиран чрез управителя на диоцеза Тракия Терес, vir perfectissimus, и главния градски магистрат – логиста Сатурнин: ἡγεμονεύοντος ... Τηρου τοῦ διασημοτάτου, λογιστεύον(τος) Σατορνείνου (Шаранков 2014b, 279).

80 Или дори повече, срв. по-горе коментара за заличеното повторно споменаване на длъжността в р. 13.

81 Вж. последно Samitz 2013, където е представен (с. 37-58) и каталог на известните дотогава епиграфски свидетелства за длъжността. От провинция Ахая има 23 надписа (два от тях – несигурни) за декапроти (Samitz 2013, 9, 37-40, №№ 1-22; Sideris 2013), а от Македония – само два (освен публикувания от Nigdelis, Arvanitaki 2012 = Samitz 2013, 40, № 23 = *AE* 2012, 1295, има и един от Нейне, срв. бележката ми към *AE* 2012, 1295); за Тракия липсват споменавания извън надписа от Кабиле.

82 Добър паралел за такава употреба е гръцки надпис от 312-324 г. от Рим, в който коректорът на Сицилия Бетиций Перпетуус е почетен от тамошните градски съвети „чрез двама пратеници, пресъвършените декапроти Родин и Юлин“ (*IG* XIV, 1078a = Samitz 2013, 58, № 136: διὰ πρεσβευτῶν Ῥοδίνου καὶ Ἰουλίνου τῶν διασημοτάτων δεκαπρώτων); тук δεκάπρωτοι несъмнено обозначава характерните за сицилийските градове decemprimi.

83 Повечето паметници са в експозицията и фондовете на Регионалния исторически музей в Ямбол и в музейната експозиция и археологическата база в Кабиле; само два надписа (№ 15 и № 18) са в Националния археологически музей в София.

Цитирана литература

Бешевлиев, В. 1934. Новооткрити старини: Таушан тепе (Ямболско). *Известия на Българския археологически институт* 8, 462-463.

Боянов, И. 2006. Римските ветерани от района на Кабиле. В *IV международен симпозиум „Поселищен живот в Тракия" (9-11 ноември 2005, Ямбол – Кабиле). Сборник доклади*. Ямбол: Издателство „Я", 235-242.

Боянов, И. 2016. Нов паметник за култа към Аполон Таденос в Тракия. В Делев, П. (ред.) *Συμπόσιον. Сборник в памет на проф. Димитър Попов*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски", 106-113.

Велков, В. 1959. *Градът в Тракия и Дакия през Късната античност (IV – VI в.). Проучвания и материали*. София: Българска академия на науките.

Велков, В. 1985. Към историята и икономиката на тракийския град Кабиле през IV – III в. пр. н. е. В Исусов, М. (ред.) *Юбилеен сборник в чест на академик Димитър Косев*. София: Издателство на Българската академия на науките, 23-28.

Велков, В. 1986. Разкопки и проучвания в Кабиле: 1982 – 1986 г. Във Велков, В., Найденова, В., Петров, П. (ред.) *Втори национален симпозиум „Поселищен живот в Тракия" (6-9 октомври 1986 г.)*. Ямбол: „Георги Димитров", 1-14.

Велков, В. 1991. Надписи от Кабиле. Във Велков, В. (ред.) *Кабиле*. Т. 2. София: Издателство на Българската академия на науките, 7-53.

Вълчев, И. 2015. *Извънградските светилища в римската провинция Тракия (I – IV век)*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски".

Георгиев, В. 1977. *Траките и техният език*. София: Издателство на Българската академия на науките.

Геров, Б. 1961. Проучвания върху западнотракийските земи през римско време. [Част I]. *Годишник на Софийския университет, Филологически факултет* LIV, 3, 1959/60 [1961], 153-407.

Гетов, Л., Рабаджиев, К., Ханджийска, В. 2009. НАР „Кабиле", сектор V. Сгради и съоръжения от елинистическата епоха. *Археологически открития и разкопки през 2008 г.* София, 409-412.

Гочева, З. 1994. Организация на религиозния живот в Кабиле. В Драганов, Д. (ред.) *Поселищен живот в древна Тракия. III международен симпозиум „Кабиле" (17-21 май 1993, Ямбол)*. Ямбол: Исторически музей – Ямбол, 68-78.

Гочева, З. 2013. Постамент с два надписа: на латински и гръцки език от сектор X в Нове. В Biernacki, A. B., Czerner, R. (eds.) *Biskupstwo v Novae (Moesia Secunda) IV – VI w. T. I, Historia i architektura* (Novae. Studies and materials IV/ 1). Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 193-200.

Дечев, Д. 1933. Светилището в Чокльовското блато. *Известия на Българския археологически институт* 7, 1932-1933, 383-386.

Драганов, Д. 1995. Колективна находка с ауреуси от Кабиле. *Известия на музеите от Югоизточна България* 18, 53-60.

Лозанов, И. 2005. Диосполис в Тракия. В Рабаджиев, К. (съст.) *Studia archaeologica Universitatis Serdicensis, Suppl. IV. Stephanos archaeologicos in honorem professoris Ludmili Getov.* София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски", 455-468.

Лозанов, И. 2006а. Ἕλληνες οἱ κατοικοῦντες ἐν Καβύλῃ (Бележки към епиграфиката на Кабиле). *Епохи* 12.1-2, 2004 [2006], 303-311.

Лозанов, И. 2006b. Кабиле през късноелинистическата и римската епоха: проблеми на селищното развитие – II в. пр. Хр. – IV в. сл. Хр. В *IV международен симпозиум „Поселищен живот в Тракия“ (9-11 ноември 2005, Ямбол – Кабиле). Сборник доклади*. Ямбол: Издателство „Я“, 145-176.

Лозанов, И., Бакърджиев, С. 2007. НАР Кабиле, сектор II, квартал 35 (късноримски кастел). *Археологически открития и разкопки през 2006 г*. София, 329-333.

Танчева-Василева, Н. 1986. Военният лагер Кабиле. Във Велков, В., Найденова, В., Петров, П. (ред.) *Втори национален симпозиум „Поселищен живот в Тракия“ (6-9 октомври 1986 г.)*. Ямбол: „Георги Димитров“, 123-139.

Танчева-Василева, Н. 1994. Градоустройство и архитектура в Кабиле от края на III в. до средата на IV в. на н. е. В Драганов, Д. (ред.) *Поселищен живот в древна Тракия. III международен симпозиум „Кабиле“ (17-21 май 1993, Ямбол)*. Ямбол: Исторически музей – Ямбол, 205-220.

Ханджийска, В., Лозанов, И. 2010. Кабиле през елинистическата епоха (по данни от последните археологически проучвания). В Георгиева, Р., Стоянов, Т., Момчилов, Д. (ред.) *Югоизточна България през II – I хилядолетие пр. Хр.* Варна: Книгоиздателство Зограф, 247-270.

Шаранков, Н. 2014a. Надпис за строеж на храм от Никополис ад Иструм. *Археология* 1-2, 28-48.

Шаранков, Н. 2014b. Надпис за реконструкция на филипополския театър. *Годишник на Регионален археологически музей – Пловдив* 12, 276-292.

Шаранков, Н. 2015. Нови данни за тракийските стратези. *Археология* 1-2, 62-78.

Шаранков, Н. 2016. Надписи от Августа Траяна. *Археологически открития и разкопки през 2015*. София, 973-975.

Шкорпил, Х., Шкорпил, К. 1892a. Старовремски надписи из разни краища на България. *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина* VII, 84-110

Шкорпил, Х., Шкорпил, К. 1892b. Надписи и изображения на конници из разни краища на България. *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина* VIII, 59-81.

AE = L'année épigraphique. Paris: Presses Universitaires de France, 1888-.

Aubert, J.-J. 1994. *Business Managers in Ancient Rome. A Social and Economic Study of Institores, 200 B.C. – A.D. 250* (Columbia Studies in the Classical Tradition 21). Leiden / New York / Köln: E. J. Brill.

Avram, A. 2003. Antiochos II Théos, Ptolémée II Philadelphe et la mer Noire. *Académie des inscriptions et belles-lettres. Comptes-rendus des séances de l'année* 147/ 3, 1181-1213.

Avram, A., Bounegru, O. 1997. Mithridates al VI-lea Eupator şi coasta de vest a Pontului Euxin. În jurul unui decret inedit de la Histria. *Pontica* 30, 155-165.

Belamarić, J. 2004. Gynaeceum Iovense Dalmatiae – Aspalatho. In Demandt, A., Goltz, A., Schlange-Schöningen, H. (eds.) *Diokletian und die Tetrarchie: Aspekte einer Zeitenwende* (Millennium-Studien zu Kultur und Geschichte des ersten Jahrtausends n. Chr. 1). Berlin / New York: De Gruyter, 141-162.

Boteva, D. 1998. Die Statthalter der römischen Provinz Thracia unter Septimius Severus und Caracalla (Probleme der Datierung). In Peter, U. (ed.) *Stephanos nomismatikos: Edith Schönert-Geiss zum 65. Geburtstag*. Berlin: Akademie Verlag, 131-138.

Carlsen, J. 1995. *Vilici and Roman Estate Managers until AD 284* (Analecta Romana Instituti Danici, Suppl. 24). Rome: «L'Erma» di Bretschneider.

Carlsen, J. 2013. *Land and Labour. Studies in Roman Social and Economic History* (Saggi di storia antica 37). Roma: «L'Erma» di Bretschneider.

CIGP = Kovács, P. *Corpus inscriptionum Graecarum Pannonicarum* (Hungarian Polis Studies 8). Debrecen: University of Debrecen, 2001.

Detschew, D. 1957. *Die thrakischen Sprachreste* (Schriften der Balkankommission, Linguistische Abteilung 14). Wien: Rudolf M. Rohrer.

Dumont, A., Homolle, Th. 1892. *Mélanges d'archéologie et d'épigraphie*. Paris: Ernest Thorin.

Gerov, B. 1988. *Landownership in Roman Thracia and Moesia (1st – 3rd century)*. Amsterdam.

Getov, L. 2003. Cohors I Athoitorum in Kabyle (Epigraphic Record). In Jordanov, K., Porozhanov, K., Fol, V. (eds.) *Thracia 15. In Honour of Alexander Fol's 70th Anniversary*. Sofia: Tangra TanNakRa Publishing House, 121-123.

IC III = Guarducci, M. *Inscriptiones Creticae opera et consilio Friderici Halbherr collectae. Volumen III: Tituli Cretae orientalis*. Roma: La libreria dello stato, 1942.

IG = *Inscriptiones Graecae*. Berolini: Georgius Reimerus, 1873-.

IGBulg = Mihailov, G. *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae*. Vol. I²-V. Serdicae: Aedes typographicae Academiae litterarum Bulgaricae, 1958-1997.

IGLNovae = Kolendo, J., Božilova, V. (éds.) *Inscriptions grecques et latines de Novae (Mésie inférieure)*. Bordeaux: De Boccard, 1997.

IPerinthos = Sayar M. H. *Perinthos-Herakleia (Marmara Ereğlisi) und Umgebung. Geschichte, Testimonien, griechische und lateinische Inschriften* (Veröffentlichungen der Kleinasiatische Kommission 9). Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1998.

IScM I = Pippidi, D. M. *Inscripţiile din Scythia Minor greceşti şi latine. Volumul I: Histria şi împrejurimile.* Bucureşti: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1983.

IScM III = Avram, A. *Inscriptions grecques et latines de Scythie Mineure. Volume III: Callatis et son territoire*. Bucarest: Editura Enciclopedică / Paris: De Boccard, 1999.

Kalinka, E. 1906. *Antike Denkmäler in Bulgarien* (Schriften der Balkankommission, Antiquarische Abteilung 4). Wien: Alfred Hölder.

Kienast, D., Eck, W., Heil, M. 2017. *Römische Kaisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*. 6., überarbeitete Auflage. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Łajtar, A. 2013. A Newly Discovered Greek Inscription at Novae (Moesia Inferior) Associated with pastus militum. *Tyche. Beiträge zur Alten Geschichte, Papyrologie und Epigraphik* 28, 97-111.

Lambrinudakis, W., Bruneau, Ph., Palagia, O., Daumas, M., Kokkorou-Alewras, G., Mathiopoulou-Tornaritou, E. 1984. Apollon. In Balty, J. Ch. (ed.) *Lexicon iconographicum mythologiae classicae, II.1*. Zürich / München: Artemis Verlag, 183-327.

Mancini,G. 1910. Curator reipublicae o civitatis. In De Ruggiero, E. (ed.) *Dizionario epigrafico di antichità romane, II, 2 (consularis – Dinomogetimarus)*. Spoleto: Premiata tipografia dell'Umbria, 1345-1386.

Mihailov, G. 1943. *La langue des inscriptions grecques en Bulgarie. Phonétique et morphologie*. Sofia: Imprimerie de l'Université.

Mihailov, G. 1961. Epigraphica. In Миятев, К., Миков, В. (ред.) *Изследвания в памет на Карел Шкорпил*. София: Издателство на БАН, 209-221.

Nigdelis, P., Arvanitaki, A. 2012. Direct Taxation in Roman Macedonia: A New Votive Inscription of a δεκάπρωτος in an Unknown City of Western Pieria. *Chiron* 42, 271-286.

PLRE I = Jones, A. H. M., Martindale, J. R., Morris, J. *The Prosopography of the Later Roman Empire. Vol. I, A.D. 260 – 395*. Cambridge: University Press, 1971.

Salomies, O. 1998. Three Notes on Roman Nomina. *Arctos: Acta philologica Fennica* 32, 197-224.

Salomies, O. 2001. Roman Nomina in the Greek East: Observations on Some Recently Published Inscriptions. *Arctos: Acta philologica Fennica* 35, 139-174.

Samitz, C. 2013. Die Einführung der Dekaproten und Eikosaproten in den Städten Kleinasiens und Griechenlands. *Chiron* 43, 1-61.

Sarnowski, T. 2005. Drei spätkaiserzeitliche Statuenbasen aus Novae in Niedermoesien. In *Römische Städte und Festungen an der Donau. Akten der regionalen Konferenz (Beograd, 16 – 19. Oktober 2003)*. Beograd: Filozofski fakultet Beograd, 223-230.

Sarnowski, T. 2013. Accepta pariatoria und pastus militum. Eine neue Statuenbasis mit zwei Inschriften aus Novae. *Tyche. Beiträge zur Alten Geschichte, Papyrologie und Epigraphik* 28, 135-146.

SEG = *Supplementum epigraphicum Graecum*. Leiden: E. J. Brill, 1925-.

Seure, G. 1917. Archéologie thrace. Documents inédits ou peu connus (deuxième série). *Revue archéologique* 5.5 158-188.

Seyrig, H., Robert, L. 1956. Sur un tissu, récemment publié. *Cahiers archéologiques* 8, 27-36.

Sharankov, N. 2016. Notes on Greek inscriptions from Bulgaria. *Studia Classica Serdicensia* 5, 305-361.

Sideris, A. 2013. A Dekaprotos in Antikyra of Phokis. *Eirene* 49, 54-74.

Simon, E., Bauchhenss, G. 1984a. Apollo. In Balty, J. Ch. (ed.) *Lexicon iconographicum mythologiae classicae, II.1*. Zürich / München: Artemis Verlag, 363-464.

Simon, E., Bauchhenss, G. 1984b. Mars. In Balty, J. Ch. (ed.) *Lexicon iconographicum mythologiae classicae, II.1*. Zürich / München: Artemis Verlag, 505-580.

Škorpil, H., Škorpil, K. 1892. Antike Inschriften aus Bulgarien. *Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn* 15, 91-110.

Slavova, M. 2004. *Phonology of the Greek Inscriptions in Bulgaria* (Palingenesia 83). Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Stefan, A. 2004. Un rang impérial nouveau à l'époque de la quatrième Tétrarchie : Filius Augustorum. Première partie. Inscriptions révisées : problèmes de titulature impériale et de chronologie. *Antiquité Tardive* 12, 273-291.

Stefan, A. 2005. Un rang imperial nouveau à l'époque de la quartième Tétrarchie : Filius Augustorum. Deuxième partie : Considérations historiques. *Antiquité Tardive* 13, 169-204.

Syll.^{3} = *Sylloge inscriptionum Graecarum*, a G. Dittenbergero condita et aucta, nunc tertium edita. Vol. I-IV. Lipsiae: S. Hirzelius, 1915-1924.

Tančeva-Vasileva, N. 1990. Kabyle Military Camp. In Velkov, V., Najdenova, V., Petrov, P. (eds.) *Acta Associationis internationalis „Terra antiqua Balcanica" 5*. Serdicae: Terra Antiqua Balcanica, 140-146.

Tančeva-Vasileva, N. 2000. Fortifications and Public Buildings in Kabyle Military Camp (Based on Archaeological Data). In Fol, A., Gočeva, Z., Jordanov, K., Porozhanov, K. (eds.) *Thracia 13. Studia in memoriam Velizari Velkov*. Serdicae: Издателство Рал Колобър, 417-430.

Trilling, J. 1982. *The Roman Heritage: Textiles from Egypt and Eastern Mediterranean, 300 to 600 AD*. Washington: Textile Museum.

Velkov, V. 1980. Hagiographic Data on the History of Thrace in the IV c. (Passio SS Maximi, Theodoti et Asclepiodotae). In Velkov, V. *Roman Cities in Bulgaria. Collected Studies*. Amsterdam: Adolf M. Hakkert, 137-149.

Velkov, V. 1990. Excavations and Studies at Kabyle: 1982 – 1986. In Velkov, V., Najdenova, V., Petrov, P. (eds.) *Acta Associationis internationalis „Terra antiqua Balcanica" 5*. Serdicae: Terra Antiqua Balcanica, 7-13.

Weiss, P. 2006. Iulius Crassipes, leg. Aug. Thraciae, cos. suff. 140, und Iulius «Crassus». Mit neuen Münzen von Anchialos. *Chiron* 36, 357-367.

Wild, J. P. 1967. The Gynaeceum at Venta and Its Context. *Latomus* 26, 648-676.

Wild, J. P. 1970. *Textile Manufacture in Northern Roman Provinces*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wild, J. P. 1976. Gynaecea. In Goodburn, R., Bartolomew, Ph. (eds.) *Aspects of the Notitia dignitatum* (British Archaeological Reports, Supplementary Series 15). Oxford: Archaeopress, 51-58.

Wild, J. P. 2008. Textile Production. In Oleson, J. P. (ed.) *The Oxford Handbook of Engineering and Technology in the Classical World*. Oxford: Oxford University Press, 465-482.

Wilson, A. 2004. Archaeological Evidence for Textile Production and Dyeing in Roman North Africa. In *Purpureae vestes. Actas del I Symposium internacional sobre Textiles y tintes del Mediterráneo en época romana (Ibiza, 8 al 10 de noviembre, 2002)*. València: Consell Insular d'Eivissa I Formentera I Universitat de València, 155-164.

Inscriptions from Cabyle: New readings and interpretations

Nicolay Sharankov

(*summary*)

In 1991, V. Velkov published a corpus of stone inscriptions from Cabyle. After examining the inscriptions, now kept in the Regional Historical Museum in Yambol, the Museum in Cabyle, and the National Archaeological Museum in Sofia, it became clear that more than half of them needed to be revised.

Two fragments from the Hellenistic Period, which were hitherto considered as different inscriptions, are shown to be actually parts of the same decree of the *boule* and *demos* of Cabyle (fig. 1) honouring Kriton, son of Euma[chos] (or Euma[res]). Kriton was put in charge of the city or the neighbouring territories (ἐπὶ | τῆς π[όλεως] *vel* π[ροσχώρου]) by a king ([ἀποσταλ]εὶς ὑπὸ | βασιλ[έως ---]ου, name not preserved) and did many and great favours ([πολλὰ]ς καὶ με|γάλα[ς χρείας]) to the citizens. This text, as well as another fragment of an honorary decree (fig. 2), does not mention Celts (Γαλά[ται]), as previously believed.

In two building inscriptions of AD 135-136, connected with the founding of the military camp of *cohors II Lucensium* at Cabyle, the *nomen* of the provincial governor *---rius Fronto* can now be restored as *Cavarius Fronto*.

In an inscription for the construction of a temple for Jupiter Optimus Maximus Doli-

chenus (fig. 4-5), the consular date is restored as *Imp(eratore) Anț(onino) III [[eț P(ublio) Se[p]-țimio Gęta Ị[I]]] [co(n)s(ulibus)]*, i.e. AD 208, which provides the date of the governor of Thrace *Q. Egnatius Proculus* as well. The temple was not built by the *cohors I Athoitarum*, as previously thought, but by private persons, most probably of eastern origin. Settlers from the Greek provinces could have introduced other cults in Cabyle as well, e.g. those of *theos Aularchenos* and *Apollo Tadenus*.

In a dedicatory inscription for a temple and a statue, set up by two persons responsible for the finances of the cohort (an *actarius* and a *summus curator*), the badly preserved name of the deity could be restored as Κέρδος, the Profit as personification (fig. 8).

In a dedication by a certain C. Egnatius Rufus (fig. 9), the editors have not noticed the sign for centurion after his names; the deity to whom the dedication was made was apparently Mars. Another military post, a *[d]upl(icarius) ç[oh(ortis)]*, is seemingly attested in a small fragment.

A Latin inscription (fig. 14) probably mentions a *servus actor* and a *praefectus* (of the cohort stationed in Cabyle, or of a *saltus*, i.e. an emperor's domain).

A fragment (fig. 15), erroneously thought to belong to a funerary monument with *cena funebris*, is now read as a dedication to Phoebus the Saviour ([Φοίβῳ σ]ώζον[τ]ι, in the dative); the fragment is from the god's cithara and was part of a statue of Apollo Citharoedus.

A Greek inscription (fig. 16-17), which was only partially read and thought to be from the first half of the third century, in fact belongs to the period of the First Tetrarchy. It is for the building of fortification walls and contains a consular date (Maximianus Augustus V and Maximianus Caesar II, i.e. AD 297) as well as the name of the governor Domitius Domninus, *vir perfectissimus* (διασημότατος), hitherto attested in four bases for statues of the Tetrarchs from Heraclea/Perinthus. The inscription is the earliest document to reveal the new status of Cabyle under the Tetrarchy – previously *castra*, it was now raised to a city (*polis*).

Another inscription (fig. 18), from the time of the Fourth Tetrarchy (AD 309-310), is about the construction of a *gynaeceum* (state textile workshop) in "the splendid city of Cabyle" (ἡ λαμπρὰ Καβυληνῶν πόλις), and mentions a hitherto unknown governor, *Tadius Al[exander?]*. It should be noted that this is the only building inscription for a *gynaeceum* from the territory of the Roman Empire. It also provides information about the administration of Cabyle as a city – its main magistrate was the λογιστής (= *curator civitatis*), and the first members of the city's *curia* were called δεκάπρωτοι (here rather a translation of the Latin *decemprimi* as attested in Late antique legal texts, and not the title which was common in the eastern provinces during the first – third century AD).